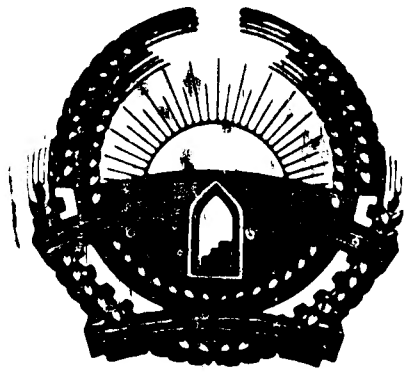

مختصری از:

تاریخ زندگی اجتماعی زنان افغانستان

نویسنده: شاه محمود حصین

سال ۱۳۶۷

بمنا سبت دهمین سا لگـــــره

انقلاب‌شکو همند ثور

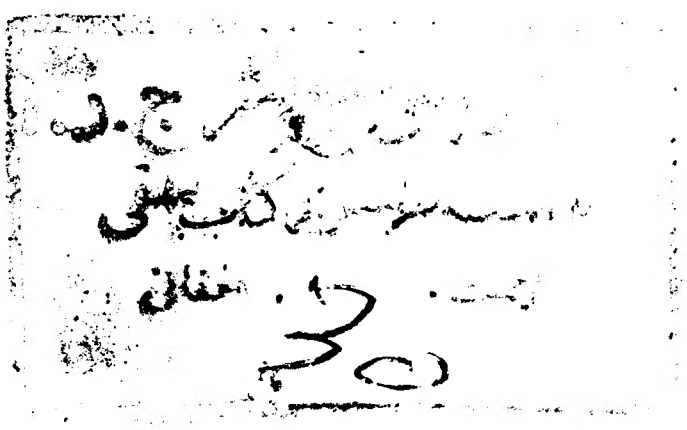

ادارهٔ امور شورا ها ی ریاســت‌جمهوری

افغا نستا ن

مختصری از تاریخ زند گـــــی‌اجتما عی زنا ن

افغا نستا ن

شا ه محمود «حصین »

کا بل

۱۳۶۷

فورست مطالب

پیشگفتا ر — صفحه الف

فصل او ل

بخش اول :

مقا م اجتماعی زنا ن در آ ر یانای کهـــن

الف ـ دور ه و ید ی — صفحه ۱

ب ـ تمد ن او ستائی — صفحه ٦

ج ـ سد ه های ما قبل اسلا م — صفحه ۷

فصل دو م

بخش او ل :

ز ند ه گی و مو قف اجتما عـــی زنا ن در سد ه های میا نه

الف ـ انتقا ل از برده گـی به فیو دا لیز م — صفحه ١٤

ب ـ پد یرا شد ن آئین جد ید — صفحه ١٥

ج ـ تسلط اعرا ب و شـــد ت برد گی زنان — صفحه ١٧

د ـ تعمیق منا سبا ت فیودا لی

و پیا مدان درز ند ه گی ز نا ن — صفحه ١٩

فصل سو م

بخش او ل :

مقا م ز ن در تاریخ معا صـــرافغانستا ن

الف ـ دور ه هو تکیا ن صفحه ۲۸

ب ـ ز نده گی ز نا ن بعـــد از

تشکیل دو لت مقتد رسدوزا ئی صفحه ۳۱

ج ـ نمو نه های از فر یاد های

زنا ن در این دوره . صفحه ۳۳

بخش دو م :

۱ـ مبارزه برای احیای تـقشـ

اجتماعی زن در دورهٔ روشنگـری

افغا نستان صفحه ۳٦

۲ـ دور ه اغتشا ش و سا لهای

استبداد صفحه ٤۲

۳ـ نخستین نشا نه های تما یل

به مبارز ه دمو کرا تیك در بیـــن

زنان کشور صفحه ٤٤

٤ـ کار، مبارزه و زنده‌گی زنان افغا نستان

دریك ونیم دهه قبل ازانقلاب ثور صفحه ٥۰

فصل چهار م

بخش اول :

الف ـ پیروز ی انقلا ب و پیا مد

آن درز نده‌گی ز نا ن صفحه ٥۳

ب ـ تحمیل جنگ اعلان نا شده

ورنج های نا شی از آن صفحه ٥٥

ج ـ دوا م مبارزه‌درشرایطدشوارجنگ صفحه ٥۷

پیشگفتار

دید گاه ها ، اند یشـــه ها وبر داشت ها در مورد شخصیت ، مو قف و مقام اجتماعی زن در درازنای تاریخ سخت ناهمگو ن و اغلـــب بز یا ن این نیمی از پیکر ه جامعه بود ه است . درین مختصر گر د آورد ه های تاریخی تلاش ندا ریم تا مر ز غیر قابل عبو ر را بین تاریخ زند گی اجتماعی زن و مرد کشید ه وآنها را در برابر هم قرار دهیم . تاریخ گوا ه آنست که با پائین آمدن نقش زن در تو لید اجتماعی و برتری مرد درین عر صه و نیز با ایجا د مالکیـــت خصو صی بر و سا یـــل تو لید ، تقسیم جا معه به طبقا ت، ایجاد دو لت ها و تکو ین اند یشه های اجتماعی ـ سیا سی و افکا ر عقیده تی و همراه با آن تحکیم و توسعه سلطه نظا م پدر سالا ر ی ، ز نا ین مو جود پر عا طفه و یا احساس بارسنگین و استخوا ن سوز اسارت های اقتصاد ی ، اجتماعی و فر هنگی را متحمل گشت و ز ند ه گی پر ماجرا و درد انگیز را بـه استقبال گرفـت زیرا ستم طبقا تی از یکسو و محصور ما ند ن در چار دیوا ر نظام پـد ر سالار ی از جانب دیگر دست و پای ظریف و نا توا ن او را چنا ن محکم بست که در هزار ه های طو لا نی اسیر ذیونا برابری های اجتماعی شد و بجرم آن گنا ها ن کـــه هر گـز نکرده بود چنا ن محکو م گشت که

سنده های در از بی‌منطقی ز ما ن رااز نا گز یر ی‌به مثا به یگا نه منطق زما ن بر شمرد .

به‌شهادت‌افسانه‌های‌مذهبی اسیه‌هما ن ز ن بود که حضر ت مو سی را از نیل گر فت و پرو رش‌داد. (اوپولینه) د ر ا سکند ر یـه‌بعلت ایمان آوردن بر مسیح (۲٤۸ق‌م)درشعله های آتش ز ند ه سو خت . و تاریخ‌اسلا م شا هد است کـــه(رغضه) د ختر نمرود از او لیـــن زنا نی است که اسلا م آ وردو هرچند با سنگ های آتشین داغ‌خورد ولی از عقید ه‌ای‌خودبر نگشت تـــاآنکه جان داد. دو کنیز حضرت عمر (رض) بنا مها ی (لبینه)و(زنیره)به‌گنا ه پذ یر فتن دیـن اسـ لام‌توسط هما حبش آ نقد ر شـــ لاق خو ردکه خو ن از تنش فورا ن میکرد .

اما ازعقیده ای‌خود بر نگشتند(سمیه))کنیز ابو جهل نیز به گـناه‌اسلام آوردن سر نیزه ابو جهل را درسینه‌خود پذیرا شد و از عقبش کشیده شد .... باین همه رشادت هـا وقر با نی ها چرا ز ن محکو م‌گشت و از صف تساو ی با مردا ن‌بیرون‌راند ه شد . مگر نه آ نست کـــه یهود یت زن را به حیث مال‌ومتاع‌شنا خت و انبیا ءاسرائیل در تعلیم زن توا فق نکرد ه‌اند. از نظرانجیل‌زن و مرد نا برابر خوانده شـــد ، زیرامردصورت‌خدا وزن غیر از آ ن‌بود .

(پولس)، دررسا له که بـــه (تیوشاو) نو شت اشتبا ه ز نرا چنین تصریح کرد ((لیکن مناسب‌نیست که ز ن تعلیم بگیرد و یـــا (بر) مرد مسلط شود بلکه با یـدبطور همیش زن خـموش بـا شـد چرا که آ د م تابع اغوا نشد بلکه‌زن اغوا کرد از او اشتبا مسرزد)) (۱).

آئین مسیح هر چند به طـلا قاجاز ه نداد و حکم مو سی را مبنی بر طلاق از قصی القـــب بودن او شمرد و لی جا لب تو جه است

۱ــ ز ن از نظر تا ریخ وشرایع، مجله میرمن شماره های ۸ــ۱۰سال ۱۳٤۸

که ((در کنفرانس ماکـو.ن (۲۵۸)میلاد ی ایـ نمسا له مطر ح شد که آیازن انسا ن است یا خیر ؟ پس‌از منا قشه ز یاد با اکثر یت کم تصویب شد که‌زن انسان است.))(۲) اگر از دین مقد س اسلا م که مقا م و منز لت ز ن را ار ج لاز م‌گذا شته بگذ ریم در مذ هب‌چینزم که یکی از کهنسا ل تر ین مذا هب‌هند ی است (زن منبع شر خوانده شد ه است)و دریغا که عقا ید ازهمین گو نه به‌آثار ادبی واذها ن خلقها ی ما نیز در دیر ین ز ما نه‌ها رسید ه است چنا نچه بر خـی حکا یا ت کلیله ودمنه وضرب المثل‌های از قبیل ((منز لقلـــمرو ز ن است)) و یا این ابیا ت که‌میگویند:

((اگر نیك بودی سرانجام زن زنان رامزن نام بوذی‌نه‌زن))«۳»

نا گفته نبا ید گذاشت که هما نادیا ن که نظر یا ت‌نا ساز گا ر با سر نوشت زن داشتند نیز گـــاه‌نا گز یر به تغییر عقید ه شـــد ه بر حسب ضرور ت و یا بر سبیل‌احترام‌مقام‌ونقش‌زن رامعترف گشته و مردا ن را به مرا عا ت‌حر مت‌زن‌مکلف سا خته است . چنا نچه د ر ((تلمود))آمده است :

((ز نا ن تا نرا اکرا م‌کنید چراکه آنها منبع حقیقی بر کت اندو مانند خود آنها رادو ست دا شته‌باشید و بلکه آ نها رابر خودترجیح بد هید که آنها آ را مش را د رخانه‌تان جا گزین میسازد)) و نیـزدر آیین حضرت موسی آ مده ا ســت((اگر زن ز یبا ی در جنگ اسیـر شود ، صا حبش میتوا نـــد با اواز دوا ج نمود ه و یا آ زادش کند اما فرو ش آ ن در برابر طلا ونقره‌منع قرار گر فته است .))

در جا معه هند قدیم هر چندانوا ع مجازا ت و شکنجه ها ا ز

۲ــ زن از نظر تاریخ و شرایع .مجله میر من شمار ه دهـم سا ل ۱۳۴۸

۳ــ نقل از کتاب ا مـــان‌النسوا ن

قبیل غرق سا ختن در آ ب ، گو ش و بینی و لب و غـیر ه بر ید ن ، زیر پا ی حیوانا ت ا ندا ختن ، باسکا ن پار ه پار ه کرد ن ،سنگ سنار ، در آتش ز ند ه سو ختا ند ن معمو ل بود ه و هر کدا م را رنگ مذهبی و روایتی بخشیده اســـت اما بر عکس در ((مها بها را ته)) میخوانیم : «سه چیز الوده نمـــی‌شود : زن ، گو هر و آب.» طبـــق هدا یت این کتا ب مقد س ز نا ن نبا ید کشته شو ند ، کشتن یـک زن به اندازه یک‌صد گا و گـــنا ه دارد ..... ز نـــا ن ، گاوا ن و برهمنا ن نبا ید با اسلحه کشته شو ند .(٤)

عـقـا یـــد دورا نـهای برده گی و ماقبل برده گی‌واندیشه قرو ن او سطا یی باهمه‌سر سختی وپایه داری و نـــاپـا یداریش در برابر این واقعیت بتدریج سرفرودآ ورد ه که اگر ز مینه های لاز م برا ی رشد استعداد ز ن و عرصه‌ایفا ی نقش فعا ل اجتماعی برا ی این نیمی از پیکر ه جامعه مهیـــاگردد و زنجیر های اسار ت مادی و معنو ی از دست و پا ی آنهابر داشته شو ندزنان‌برابرمردا ن بوده میتوانند .کلو پا ترا حکمروای مصرو خوا هر ش ار سینو یه‌فرمانروای قبر س بود و مو ج از حـــو ادث‌تاریخی را هدا یت و استقـــبا ل کردند. آذرمی دخت دختر پرویـزسا سا نی شاه ایرا ن بدون آ نکه وزیر ی دا شته با شد سا لهابا حسن کمال‌حکمر وائی‌کرد.میگو یند زنا ن اسلا م در جنگ های احد ،بدر ، خیبر حنین و غیر ه با کمال رشادت به‌مخار بین آب‌میرساند ندطعا م را طبخ و توزیع میکرد ند ، به انتقا ل‌و تداوی مجرو حین‌همت‌گذا شته به شهدا قبور میکشیدند و در داغ تر ین عر صه های جنگ‌تیر ها راجمع آ ورد ه به‌سپا هیان خود میر سا ند ند و آنا ن بود ندکه عساکر را بمحا ر به تشو یـــق

٤ــ کیفر ز نا ن در هند قدیم .ساسانگاشکا ر پوری ترجمه آصف فکر ت مجله کـــهو ل سال دو م‌شمار ه پنجم

وتشجیع نمود ه و حسب ضرورت به مقابله میپر دا ختند .شمارز نان دانشمند ، سختور ادیب رزماور و زود مند ، زاهـــد و متصو ف د جنگجو و سیاست مدار تیز در تاریخ کشو ر ملو جها ن اند ك نبود ه است ، اما با همه این ناکرد ه گنا به هزارا ن سال کفار ه سنگین تـن داده و بی منطقی محض ز ما ن رو به حکم فر هنگ مسلط تحمـــل داشته اند . اگر از قرو ن و سطی که سیا ه تر ین دو را ن اسارت زن است بگذریم حتـــی در دورا ن رشد و گستر ش منا سبا ت تولید بو ر ژ وا ئی که امید ی برا ی تامین حداقل آ زاد یها ی دمو کرا تیك به اصطلاح مد نی میر فت باز هم نصیب ز نا ن نه چنا ن بود ه که این نظا م بتوا ند بر خود ببا لد .بار ی در اوا خر سد ه هفده هـــم (۱٦۹۱) میلاد ی به ز نا ن ای الت ما سا چو ست ایالا ت متحده امریکا حق اشترا ك در انتخا با ت پارلمانی داده شد اما هنوز سد ه هجد هم بپا یا نش نرسیده بود که ایـــن آ زادی دوبا ره محدود گشت .

فرانسه را که ز ما نی مهـــد انقلا با ت دمو کرا تیك ومبا رزه برای حقو ق بشر میشمرد ند در ۱۷۸۸ کند ر سه سیا ستمـدا ر نا می آنکشو ر تقاضا ی شا مـل شد ن ز نا ن را در سیا ست پیش کشید و لی با مخا لفت های بزرگی رو بر گشت. انگلستا ن که روز- گاری خود را پیا م آ ور تمـــد نمحسو ب میدا شت فقط در سا ل (۱۷۹۲) مر ی و لستو ن رئیس نهضت ز نا ن آنکشو ر جرئت کرد تا نشریه رابرای ز نا ن آنکشو رتقاضا کند .

سا ل (۱۸٤۰) ((انجمن تساو ی حقوق)) د رایا لا ت متحده امریکا که به ظا هر متضمن تساو ی ز نا ن با مردا ن بود پا یه گذار ی شد . اما در عمل چیز ی قابل ملا حظـه نصیب زنان این پیشر فته تر یـن کشو ر سر ما یه دار ی جـــها ن نگردید . نهضت ز نانپتر و گراد درسال ۱۸۵۹ سر بلند کر د و ازسا ل ۱۹۱۰روز بین المللی همبستگی

زنا ن به پیشنها د کلا را زتکین درد ومین کنگر • بین المللی ز نا ن
سو سیا لست در دنمار ك‌پذیرفته‌شد و این روز به یاد بود قربانیا ن
اعتصاب (۸) مار چ سال ۱۸۵۷ کار گر ز نا ن مو سسا ت‌بافنده‌گی
و نساجی نیو یار ك اساس‌نهاد ه‌شد . رو یداد های یاد شده و
او ضاع و احوال کنو نی جهان‌شا هد این مد عا است که مسئله
تا مین تساو ی حقو ق ز ن و مرد‌بجز در جوامع سو سیا لیستی
که‌ز یر بنا ی استوا ر یا فته است‌در سایر کشو ر های‌جهان همچنان
از محدود ه‌قوانین ، اصول نامه ها و لوایح بیرون ز ر فته و این امر
بدو ن شك همه ز نا ن جها ن را به‌همبستگی و سیع جها نی فرا
میخوا ند .

تاآنجا ئیکه به ز نا ن‌افغا نستان ار تباط می گیرد
بدو ن آنکه لحظه به‌مبا رزا ت‌طولانی صنفی آنها کم بها دادوآنرا
در چار چو ب تنگ نظر ی‌ها ی‌معین ایدیو لوژیك قرارداد‌باصراحت
میتوا ن گفت‌که سا لها ی دشوارانقلاب میتوا ند بزرگتر ین در س
باشد مبنی بر اینکه‌تا عا مل‌اساسی‌نابرابر یها ی اجتماعی ، اقتصادی
درنتیجه پی گیر ی مبارز • برا ی‌ترقی اجتما عی از میا ن‌بر دا شته
نشود رسیدن به آرما ن تساوی‌حقو ق و تا مین آ زادیهای دمو -
کرا تیك برا ی هر یکی از اقشا رواصناف اجتماعی کشور نامتحمل
خواهد بو د .

د راین رسا له که سیمای‌ز نان افغانستا ن با کارو مبارز •
و شکست وپیروز یهای آ نها د رطول سند • های پیش از انقلا ب
ودهه انقلاب مطرح است امید به‌آن داریم که این تلا ش نخستین
با همه کاستی ها یش مثمر ثمری بوده با شد .

فصل اول
بخش اول
مقام اجتماعی زنان در آریانای کهن

الف ـ دوره ویدی :

با مرا جعه به‌آثار باستانشناسی کشو ر و پژ و هش های تاریخی که در ین ز مینه صور ت گر فتـه‌**آثار تمد ن های باستانی این خطه** جهان قدا مت چندین هزار سا ل‌رانشا ن‌مید هد که آثار باستا نی دره کو ر بدخشا ن ، مند یکك ، دیمرا سی ، هزار سم سمنـــگا ن قره کمر خرابه های سیستـــان وامثال آ ن‌شا هدمدعا ی‌ما است اما ازین‌آثار دشواراست‌به‌راز ز نده‌گی ومو قف اجتماعی زن و دور انهای تسلط و فر و پاشی نظا م ما در سالار ی آنچنا ن که با ید پی‌برد. در میا ن ابزار بد ست آ مده ازدره‌کور بد خشا ن یك مجسمه گرد ـ سنگ چو نه ئی که بصور ت غیـرمنظم ما نند شکل ز ن سا خته‌شده **به دســـت آمده** است . ایـــــن‌**مجسمه** که شا ید یکی از ار با ب

النوا ع این منطقه بود ه و نیـــزمیتواند مجسمه بانو ی با شد کـه الهه حاصل خیز ی شمرد ه شد ه به صورت فر ضی و جود بقا یا ی نظا م مادر سالار ی را در اوج نظام طا یفه نشا ن میدهد . (۵) چو ن آثار تاریخی این منطقه نزد یـــك به پنجا ه هزار سا ل قبل از میلاد تخمین شد ه و طو ل این مد نیـت صخره یی و نیز تاریخ سا ختـــن مجسمه بدست آ مده معلو م نیست دشوار است برو جود نظام ماد ر ـ سالاری باقید تاریخ حکم کرد. برخی شواهد دیگر ی با ستا نی درکشور نشا ن میدهد که نظا م طبقا تی در کشور ما در نه هزا ر سال قبـل ازمیلاد بتدریج شکل گر فته وآثارآن از خرا به های سیستا ن مشهود است لذا نظا م مادر یا رکـــا ل یامادر سالار ی نا گز یر باید مدتها قبل درین سرز مین پا یا ن یافته باشد .

بهر صور ت قدر معلو م این است که دستر سی ما به واقعیت هـای تاریخی قبل ازتمد ن های و یدی و اوستا ئی هنو ز نامکمل و قابل بحث و تامل است آنچه از ین تمدن به سلسله تدو ین سرود ه هـــای مذهبی که جمعاً بنام (ویدا) شهر ت یافته و شا مل چار کتاب بنا م های ریـك ویـدا، یجو رو یدا، انهروا ویداوسماویدااست وتاریخ سرایش آن به یك و نیم تا دو هزا ر سا ل قبل از میلا د میر سد ، سیما ی جامعه درآ ن و یژه گیها ی کا مل جا معه منقسم به طبقا ت متخا صم اجتماعی رانشا ن مید هد .گر چه این دوران اگر با الفر ض آ نرا مر حله شکل گیر ی و پخته گی نظا م برده گی حساب کنیم به هیچ گو نه شد ت نظا م برده گی رو م یـایو نا ن وشد ت تقسیم طبقا تی جا معه هندی آنو قت رانشا ن نمید هد .باآنهم مواضع اجتماعی مرد م بر حسـب

۵ـ تالقانی ـ نورالله: افغانستان ماقبل آریا ئی ها کابـل (۱۳۶۱) صفحه (۲۰۸)

مو قعیت طبقا تی آنها مشخص گشته است . از سرود ه های ویدی در قبا ل مو قف و مقا م زن در جامعه و خا نواده بصراحت معلوم میگردد که زن را درین دوره حرمت گذا شته و در اجرا ی قر با نیها، پخش سرود های مذهبی ، اجرای مراسم قر با نی و عبادت ها با مر د فر قی ندا شته است و چه بسا که به احترا م گذا شتن زن تا کیدهای مکرر ی شد ه است چنانچه د رسرود ویدا درین رابطه میخوانیم: ((زن را خدا برای عشق آفر یده است)) از ز ما نه های دور تا کنون زن با پیش کش کرد ن قر با نی ها و پخش قوانین مذهبی تو جه کامل داشته و زن است که قانو ن مقدس وانگهدار ی وپرورش مید هد .(٦) سرود گرا ن ویدی که آنها را ((ریشی ها)) می نا مید ند زنان رانیز شا مل می شد ند وهمین ریشی ها در عین ز ما ن نوع رهنما یا ن جا معه و خا نواده نیز بوده اند و فر هنگ مسلط جامعه راتحمیل میکر دند . به این اعتبا رمیتوا ن گفت که ز ن در تمد ن ویدی مقام و منز لت یکسا نی با مرد داشته است . باآنهم ویلهام گایگر دانشمند الما نی به این باو راست که «مرد در خانه خود حکمران» ملك و فر ما نر وا ی کو چك است و زن طبعاً باید مثل اولادها و سایر اهل خانه را ضی و فر ما نبر دار او باشد و لی مر د به هیچ وجه زن را بدیده حقار ت یا کنیز و خدمتگار بود ن نمینگر یست بلکه او را غمخو ار و مو نس جان میدانست .)) (۷) باید گفت که خا نواد ه هسته اجتماع آر یا یی است ز نده گی خانواده با از دوا ج آغاز میشود . پدر رئیس رو حا نی و اداری خانواده است . امازن خود مقام و منزلت خود را داشت چنانچه ویسوامیترا ریشی بزرگ میگفت که :

٦ـ به نقل از مجله کهول شماره دوم سال اول صفحه اول..۱۳ ه ش

۷ ـ به نقل از مقا له عبدالرو ف بینوا ـ رساله زن گرد آورنده نوا یی چاپ مطبعه عسکر ی صفحه ۱۹.

((زن خانواده است))از دوا جثمر ه عشق دو جانبه محـــ سو ب میشد .(۸)

در جا معه آر یا یی که آنو قـــت‌پدر بنام (پا تی) یعنی با دارصاحب و مالك بود و مادر بنا م پیتـــــر ی‌به معنی غذا دهند ه شنا ختـه شده بود و نیز اشارا ت هست که‌پدرغذا دهند ه ومادر تقسیم کننده‌غذا شناختـــــــه میشد . د رتسلسل نـــام گرفتن ها نام مرد او ل و نا مهای ز ن بعد ذکر مـی‌یافت و خوا ندن سرودهاو قربا نی هانیز در خا نواده کا ر پد ر بود.ولی ز نا ن شا عر وریشی در ین زما ن اند ك نبود ند . در مجا لس‌سببهاکه‌به عوام مربوطه بودو شبـه جرگه ها ی قبیلو ی کنو نی است‌اشترا ك ز نا ن محسو س بود ه است . در مجمو ع ز ن در ین‌دوران‌هنوز اسیر چار دیوارخا نه‌نیست و در مزار ع ، چرا گا ه ها و حتی‌بازیهای مشتر کی که آ نراسا مانه میگفتند ز نان‌و مردا ن یکجااشترا ك‌داشتند و گرد شها ی جوانا ن‌اعم از دختر ن و پسر ان از هم جـدانبود ه این امر در سرود ه ها بـه نحو ی ستا یش نیز شده اســـت‌چنانچه در سروده‌ای‌می خوا نیـــم ((جوانا ن صدای دو شیزه گا ن‌راچنا ن می پسندند چنانکه‌رب‌النوع ستایش خود را از ز با ن بشـــــر بشنود)) (۹) در سرود دیگـر ی میخوا نیم ((ز ن به آ ن انداز ه‌برای‌مردضرور ی است چنانکه (تسمه) برا ی کما ن.)) (۱۰) ازخلال‌سروده‌های و یدی به صراحت‌بر میخوانیم

۸ــ کهزاداحمد علی‌تاریخ قد یم‌افغانستا ن جلد او ل بز با ن‌پشتو کابل ۱۳۳٤ .

۹ ــتاریخ قدیم افغا نستـــا ن‌صفحه ۱۵۳ متن پشتو .

۱۰ ــ تاریخ قدیم افغانستـــا ن‌صفحه ۱۵٤ متن پشتو .

که درهنگا م عرو سی مرد خود راآسما ن و زن راز مین میدانستو اینرا محر ك علاقه مند ی به‌باروری‌و آورد ن طفل تصو ر می کردند . به شهاد ت تاریخ آ ر یا یی هـــانخست یك ز ن میگر فتند اما بعد ازمهاجرت هاکه از (۱۵۰۰ــ۲۵۰۰)ق.م آغاز یافت تعدداز‌دواج درآنها معمو ل گشت .

بااختصا ر میتوا ن گفت که رن‌درین عصر شعر میگفت ، به‌میدان های قر با نی و باز یهای مشتر ك‌می آمدند به ار باب الا نواع سرود خوا نی میکرد ند و منز لت شا ن‌باریشی های مرد یکی بود .شهزاده (خانم‌گوشا) که ا شعار ش‌درسرود(۱۱۷) کتا ب او ل ریك‌ویدا آمد ه، (لوپا موذا) که سروده ها یش درسرود ۱۷۹ همین کتا ب در ج‌است (ماما تا) (پالا) ،(اندرانـــــی) ،(ساشی) و دیگرا ن همه از همیـن شا عرا ن مشهو ر ز ن بوده است.اینك بخشی از سرود ه خانم‌گوشا رابرسبیل نمو نه می آ وریم((ای‌اسون (ستاره های‌صبح) عراده شما که سر یعتر از تخیل است ، همان‌عراده که‌اسپا ن دلیر و مست تیز رفتا ر آ نرا با خود میکشدبسوی‌مرد م میدود کجا میرویدکه‌منز لکه پاکان را جستجو کنید .» (۱۱)درپایان این‌مبحث‌باید گفت‌که ز نان و د خترا ن عصر و یه ی در کنارهمکار ی باشو هرا ن شا ن د ر مقا بله با دزدا ن ، اشترا ك در اتن‌های مشتر ك و ظیفه بسیا ر عمد ه که داشت کشید ن شیره بتـــــاهقد س بنام سو ما یاهوما بود که شیره سخت کیف آ ور دا شت دریکی از سرود ها درین‌زمینه آمد ه است ((دخترا ن دیوا سوا ت یعنی‌رب النوع آفتاب طلوع کـرده یـا ده‌تن دو شیره گان* کـــــه هـمه با هم خواهر اند شیره سو ما را می کشند)) .

---

۱۱ ــتاریخ قدیـم افغا نستا ن‌صفحه ۱۵۸) متن پشتو .

* ــ مراد ده تن دوشیزه گان‌ده‌انگشت است .

ب ـ تمدن او ستا ئی :

تمد ن او ستا ئی ادا مه هما ن‌تمد ن قبلی در آ غوش جا معـــه آر یا یی است که از هزار ه او ل‌قبل از میلاد آغا ز یافته است. در ز نده‌گی‌ز نا ن این دو ره تغییـــر جد ی و قابل ملا حظه‌ای محسو س نیست ز یرا ز نا ن همچنا ن د رامو ر اجتماعی و ف رهنگی‌آنو قت با مردا ن سهم دا شته و درخانواده‌نیز از حر مت و اعتبا ر بر خور ـ دارند . از دواج نکر دن در عصـــراو ستا یی هانو ع عیب اجتماعی شمرد ه شد ه تقاضا ی نا مزد ی‌هر چند تو سطه پدرو مادرصورت میگیرد و لی دختر و پسر هر دودرانتخاب از حق معین بهره‌دار ند. جالب است که ز ن و شو هر که‌بنا مهای نانو پا تهی‌ونا نوپی تی یاد میشو ندهر دو راصا حب‌اختیارخانه نشنا ن داده‌اند . این امر خود نشنا ن دهند ه تداوم سنت‌تساو ی‌مرد وز ن بود ه اســـت . (۱۲) اشتراك ز نا ن درمراسم مذهبی‌باو سعت ادا مه یا فته آنچه در ین عصر مو رد تو جه است اینســـت که‌شو هر به شد ت از زن تقاضای عفت و پا کدا منی را دا شته‌کوچك‌ترین سهل انگار ی درین ز مینـــه منجر به طلاق میشد ه است .گرچه‌در اوستا صرا حت معیـــــن دیده نشد ه است و لی تعدد زو جا ت‌معمو ل بوده است .

در آیان یشت در تو صیف‌اززنا* هید سیمای یك زن چنین به تمثیل گرفته شده است :((د راو ست ز ن جوا ن و خو ش‌اندام و بلند بالا وز یبا چهر ه آ زاده ، نیکو سرشت‌بابازوان سفیدستبرکه کمر بنـــد ز ر ین تنگ به میـــا ن‌بسته در گردونه خود نشسته‌لگام چهار اسپ سفید گردو نه را بـــه‌دست گر فته ، اسپهای که با د و

---

۱۲ ـ تاریخ قدیم افغا نستا ن‌صفحه (۳۸۹)

*ـ ناهید یا انا هیتا الهه با ده‌ابرو با را ن و ژا له است .

ابرو بارا ن وزا له اند تاجی که‌مانندچر خ که بر آ ن صد گو هـــر در خشا نْ در نشا ند ه شد ه‌بسردارد و از آ ن تا ج نیز نو ار ه های پرچین فرو هشته ، طو ق زرین به‌گرد ن اندا خته و گو شوا ر ه های چهار گو شی به گو ش آ ویختـــه‌کفش ز رین خود را با بند هـــای زرین بر پای استوارکرد ه و بلندترین جایگا ه اسمان نشستـــگا ه اوست ....آ هو را مز دا ناهید ازفرا ز آسما ن با را ن ، برف‌و ژاله رافرو میبارد . ازاثرَاستغا ثه‌پرهیزگارا ن نطفه مردا ن وشیمه ز نا ن راپاك کند وزایش زنـــان را آسان‌سازد . » (۱۳)

این تمثیل هنر ی دُریك سروده‌مذهبی که‌ز یبا یی و قدر ت الهه‌را درسیما ی ز نمجسم میکند خودبیانگر اعتبا ر ز ن در جا معـــه اوستا یی است در این دور نیـــزازز نان‌تان بادانش وبه‌شهرت‌رسیده نیز نامهای با قیست که‌پۀورو چیستا یا پیور ه چیستی (پو ر و چیست) یا (پورا چیستا) به مرا تـــب دراو یستا آ مده است با ید گفت که پئو رو به معنی پوره و کامـــل وچیسته به‌مفهو م دانش و پژوهش آمده و در ترکیب هر دو معنی دانای‌کا مل یاپر دانش را داشته اســـت گویند این ز نی بادانش دختـــرزرد شت یگا نه همسر جا ما سپ‌و مادر جوا نی دلیر ی بنا م گرا مـی‌است . (۱٤)

ج‌ـ سده های ما قبل اسلام :

جا معه کهن‌آر یا یی باهجـو مهخا منشی ها دستخو ش حو ادث و تغیرا ت بزرگی شد . این تها جما ت قبل ازهمه فضا ی صلـح آمیز و آ را مش نسبی و طو لا نی‌را بهم زد و جا معه خمو ش‌وآرام

۱۳ـ به نقل از افغا نستا ن مـاقبل آ ر یا یی هاصفحه(۲۰۸)
۱٤ـ مجله کـــهو ل سال او ل‌شمار ه دو م آ ر یا یی ها ۱۳۵۵

آ ریا یی را تکا ن سخت بخشید .از قر ن ششم قبل از میلاد(٥٤٥ ق. م)که نفو ذ بیگا نه گا ن د رکشو ر کهنسا ل آ ریا ناآغازگشت همرا ه باآ ن منا سبا ت برد ه‌گی‌رفته ، رفته ، در بطن خو یش نطفه های منا سبات تو لید ی‌فیودالی‌رامیدا ن داده غصب‌زمینهای حا صل خیز ، چراگا ها و دستر سی بـــه‌منابع آب‌بیشترجامعه را به‌کش‌مکش های دا خلی فرا خـــوا ند . د رمقابله با هخا منشیا ن و بعد ها در پیکا ر ها ی سخت با یو نا نیا ن‌بدون شر ط ز نا ن نیز سهـــــم داشته است ز یرا دفا ع از هو یت((ملی)) و منا فع طایفو ی و قبیلوی زنا ن را به مقابله با دشمنا ن‌بخودفرا میخوا نده است . همراه بـــا تشکیل دو لت مستقل یو نا ن وبا ختر ی در قر ن سو م قبل از میلاد جا ی افکا ر واند یشه ها ی‌مذهبی زرد شتی بافر هنگ‌ومتا ـ لوژ ی یو نا نی از یك سوواندك‌بعدبانفو ذ سلسله مور یا یی ها ی هند ، نفو ذ مذهب تسکین دهند ه‌بودا یی از جانب دیگر تعو یـض گشت . ولی در همین دو را ن‌هنوزتعصبا ت شد ید مذهبی وفرهنگی غلبه ندا شت . اد یا ن و عقا یدمختلف در کنا ر هم می زیست و اشتراك ز نا ن در معا بد وتعمیـم‌اند یشه های مذهبی هنوز ز نده‌بود و همچنان ار با ب النواع‌یو نا نی‌وزرد شتی و بودائی انا هیتـــا ، اپو لو ن و بودا در جو ار هم قرارمیگر فتند . به قو ل‌احسان(طبری) یو نا نی ها در شهر های یو نانی‌در جمله مراسم مذهبی پر ستشـــ گاهنه بزرگ (ملکه) را انجام می‌داد ند (١٥) از قر ن سو م قبـــل ازمیلاد تا قر ن او ل میلاد ی کـــه‌هنوزنظام‌برده‌گی‌واپسین‌دوران حیات خود راطی میکرد قرار شواهـــــدتاریخی آنچنا نکه قبلا گفته شـــــد برده گی درین کشور بیشترخصلت‌برد ه‌گی خانگی‌را داشت.

از نمیه او ل قر ن اول مسیحی‌دو لت مقتد ر کو شا نی که مبنا ی برده گی داشت جا گز ین دو لـت‌های قبلی گشت . سا حه اقتدا رو

١٥ـ بر خی بر سیها ... صفحه(١٧)

حکمر وا ئی این سلسله بز ود ی تاکرانه های سند پیش رفت و بـه امپر اتور ی بزرگ مبد ل گشت ،در حالیکه ادیان قدیم نیز درگوشه و کنا ر پیروان داشت . تعصـب‌مذهبی راچندا ن راهی نبود امـا شاهان (امپرا توران) کو شانـی‌مخصو صاً کنشکا ه کبیر سخت به مذ هب بودا یی د لبست که ایـن‌امر میدا ن نفو ذ مذهب بودا یی را در کشور ماو سعت بخشید .

در آثار باستا نی بگرا م‌تصویری‌بدست آ مد ه که روی قطعات‌عا ج بشکل دو ز ن است که آنها را به‌صور ت یاکشی یاد کرده وعبارت از الهه است‌که در ز یر مد خل یادرواز ه باستا نی معبد (تورانـا) استاده یا کشی ازاهمیت عبادت‌گاه‌مذکو ر در بگرا م نما یندہ گـی میکند .

صحنه دیگر ی‌هم یك ند یمه راباکنیز خد متگا ر او در یك‌مجلس نشا ن میدهد این صحنه نگار ی‌به سا ل ها ی قبل از (۷۹)مسیحی میر سد . همچنان در قطعا ت عاج‌دیگر ی نیز ز نا ن دید ه میشو ند که پیکر شا ن به شکل خیلی‌جالب‌جلو ه داده شد ه در بین قطعا ت عاج زیبا ئی اندا م چنا ن بصور ت‌طبیعی جلو ه گر شد ه که با هیچ یك ازصور ت‌نگا ری‌ها ی‌قبلی‌قابـل‌مقا یسه نیست و دا نشمندا ن را عقید ه بر آ نسـت که‌این کاربه دوره‌کنشکاکبیرارتباطمیگیرد . در همین بگرا م قطعات دیگر ی ازعاج‌بد ست آمده که درآن زن ز یبا ئی بر یك شیر با لدا ر سو ار بود ه‌وشبا هت تا م به هیکل ترا شـی (ما تور اوما راواتی) دارد . ایـن‌تصو یر به قر ن‌سوم‌مسیحی‌نزدیك است . و نیز در معبد بودا یی‌فند قستا ن چهار دهی غور بند مجسمه یا فت شد ه که ز ن جوا ن‌وزیبائی‌با تنا ز ی هر چه تما متر خود ش را به نمایش گذا شته است ایـن‌مجسمه (دیوانا) که از گل خـا م سا خته شد ه با سینه‌های برجسته‌وا ندا م موزو ن و ژست پر نیاز او ز یبا ئی خاصی دارد که‌خطو طتخیلا ت با طنی وز یبا یی‌برانگیز

در دست ها دید ه میشود .(١٦)
از مجمو عه شواهد یاد شد ه تاریخ باستا نی معلو م میگردد که هنو ز زن قدر و منز لت دا شت و تاسطح پر ستش احترا م گذاشته شد ه محصو ر چهار دیوا ر خانه وحجاب پو ش نگشته است . و تا آن هنگام که منا سبا ت تو لید ی فیودا لی بارو بنا ی مر بو طه به آن جا ن نگر فته بود و ضع ز نا ن و مردا ن در بسی مواردتساو ی معین رانشان میداد .
تاریخ گوا ه بر آنست که درعصر کو شا نی ها مو سیقی ورقص منکشف یود وز نا ن درآن نقش داشت چنانچه در تصاو یر رنگه بامیا ن در کنا ر مرد ها ووسایل مو سیقی ز نها نیز باپیرا هن ها ی دراز و تنبا ن پو شیده که رشته از مهر ه ها به گرد ن دارد دیده میشود (١٧) ازیك تا بلو ی زیبای با میا ن معلو م میگردد که در یك صحنه در کنا ر ها رپ بزرگ دوز نی ز یبا نشسته و با انگشتا ن نازك خود بر تا ر های آن باز ی میکند صحنه فو ق نیز به عصر کوشانی ها ارتباط میگیرد . (١٨)
همچنا ن درمجسمه های این عصر که درسا ل (١٩٦٤) در هفت کیلو متر ی جنو ب بگرا م درپیتاوه د ریا فت شد ه در آ ن یك گرو پ هشت نفر ی دو ر بود یتس(اتوا) یا(میتریا) نه حلقه زد ه و نشا ن مید هد که ز نا ن و مردا ن یکسان دین بودا را پذیرا شده و زنان بدون ستر و حجاب در کنا ر مردا ن به عباد ت نشسته اند .
به قو ل مو لف ((افغانستان بعد از اسلام)) در قر ن هفتم

١٦ـ محمد اسحق ابرا هیمی مرا کز مهم بودا یی در افغانستان کابل ١٣٦٣
١٧ـ میرغلام محمد غبا رافغا نستا ن در مسیر تاریخ ١٣٦٤ مطبعه دولتی صفحه ٥٢
١٨ ـ تاریخ قدیم افغا نستا نمتن پشتو جلد سو م

میلاد ی ز نا ن در خراسا ن اهمیت‌ز یادی داشتند که درآز منه ما بعد فا قد آ ن اند . آ نو قت ز نا ن به‌موجب‌قانون‌حق‌اشتغال‌مقام شاهی را داشته است . چنانچه پـورا ن دخت بیست و نهمین شاه خاندان سا سا نی واذرمی دخت پا دشـاه‌سی و یکمین این دو دما ن شا هی اند که حدود ۶۳۰ م ـ ۹ ه به‌شاهی‌رسیده اند .

در شما ل خراسا ن در شهـربخا را در حین نفو ذ اعرا ب نیـز ملکه حکم میرا ند که بعد از فو ت‌شو هر ش بجا ی تغانشا ه پسر شیر خوار خود مد ت (۱۵) سا ل‌حکم را ند و با فاتحا ن عر ب صلح کرد حدود سا ل (۱۰۰ ه) ز نده گی‌داشت . همین اثر به حوا له یاد ـ داشت های هیوا ن تسنگ ز ایر چینی می افزاید که درین دوره از ـ دواج طبقات عالی باطبقه ناملموس‌ممنو ع بو و نیز ازدوا ج با خو ـ *یشاونـدان ممـنوع بـوده وزن‌فقط یکبار از دوا ج میکرد .

در جا معه زرد شتی تعد دازدواج‌معمو ل بودوهر کس به قدر توان ما لی ز ن میگرفت(کذ ك خدا ی) یعنی کد خدای از جمع چنـد زن یکی را گد ك بانو یعنی کد با نـومیخوا ند این کد بانو را ز نـی (پاد شا ه ییها) میخوا ندو پا ینترازاو خد مت گار (زن چگار ی ها)بود که هر کدا م حقو ق جدا گا نـه‌داشتند و بعد ز نا ن قسم سو م‌که زر خر ید و اسیر جنگی بود ه اندهر دو به شو هر حق نفقه‌دا شت‌از اولاد ز ن خد مت گا ر فقط‌پسر آن‌شا مل خا ندا ن می شد ند تزو یج محر مات نیك ووسیله ر حمـت وکفار ه کبا یر شمرد ه میشد ..

از دوا ج در (۱۵) سا لگی‌شروع‌میشد پد ر حق تحمیـل از دوا ج بدو ن رضا ی د ختر را ندا شت‌و شو هر ز ن را مطا بق یك سند قانونی بنام (وینداا یشنه) در ما ل‌و مدا ل شر یك میسا خت و اگـر طلاق بدو ن خوا هش ز ن صور ت‌میگر فت ز ن حق تصا حب امـوا ل

*ـ منظور خوا هرا ن و برادرا ن‌است .

مر بو طه به خود را دا شـــت د رجا معـه‌زرد شتی همیـن دو را نه بـــر خـی ا ز مـردا ن یکـــــی‌از ز نا ن خود را به شخص‌مستحق دیگر به عنوا ن همدرد ی و کمک‌میداد اگر در این مـــدت ازدواج عارضی (نوع صیغه‌یی) فرزندازآن‌زن پیدا میشد به شو هر اول‌ارتباط داشت این نو ع از دوا ج در تحت‌یك‌معاهده‌انجام میشد.درازدواج‌عادی زوجین را (شوذ زن) میگفتنددرحالیکه در از دوا ج کمکی‌وهمدردی شو هر را میرك و ز ن را ز یا نـك‌می خوا ند ند . کدبانووا‌ولادشـــ میراث مساو ی میبر دند در حالیکه‌**زن خدمتگا** ر و اولا دش سهم د ر تر که ندا شتند ، الی درصور تیکه‌متو فی هبه یا توصیه میکـــرد . اولاد که از کدبانو زناشو ئی‌میکرد،نیم حق مستحق میشد ند . (۱۹)

تصو یر ی را که مو رخ شهیـر**کشو** ر استا د عبدالحی حبیبـی از ز نده گی و مقا م‌زن درسده های ماقبل اسلا م و سد ه هفتم میلاد ی که سد ه آغا زنفو ذ اسلام نیـــزاست داده،نشا ن میدهدکه برا ی نخستین با ر به و ضوح تفاو ت‌های ز یادی بین زن و مرد و حتـی ز نا ن از طبقا ت عالی‌وطبـــقا ت‌زحمتکش ایجاد شده است و تیو - کراسی شکل یا فته به تدر یج‌قدر ومنزلت زن را محدود ساخته است. نفو ذ شخصی ز نا ن خا نواده‌ها ی‌حکمر وا وتصادفات ازنوع‌آنکه گاه وارث مردینه در صغـا ر ت بود ه‌یکی دو نمو نه ازحکمر وائی ز نا ن رانشا ن میدهد اما این پد ید ه‌عام‌و **بیانگر** آ زاد ی ز ن نبود ه‌است درین دورا ن قصه های اززنان‌نام‌ورو پهلوا نو حماسه آفرین چو ن گشسپ یاگو شسپ نا مه از زنا ن‌نامدا ر پهلوا ن نخبه سیستا ن به چشم نمی خورد میگو یند گشسپ‌نا مه از د خترا ن رستم زا ل‌جهان.

---

۱۹ ــعبدالحی حبیبی . افغـا نستان بـــعد از اسلام بخش دوم جلد او ل کابل ۱۳۵۷

پهلوا ن بود و منظو مه بزرگی‌نیزدر طی‌نهصد بیت بنا م (با نو ـ کشسپ نامه) از و بـا قیست که‌یك نسخه آ ن‌در موزیم پار یس و نسخه دیگر آ ن درکتا بخا نه لندن‌است . ژو لهو ل مستشر ق فرا ـ نسوی از روی همین منظو مه کـادر قر ن ٥ هـ در بحرمتقارب نوشته شده این ز ن‌پهلوا ن‌وز ورمند راچنین معر فی میکند ...پهلوا نی‌او آنچنا ن بود که به جنگ شیر ان‌میرفت وامیرا نرا اسیر و مطا ع فر مان خود میسا خت ... (۲۰)

آثار به یاد گا ر ما ند ه‌شاهنامه‌هاو خدا ی نامه ها و غیر ه هرچند قو یاً رنگ افسانو ی دا شتـــه وتلا ش نداریم آ نرا یگا نه واقعیت تاریخی جلو ه دهیم و لی با آنهـم‌این آثار کاملا عـا ر ی از مضمون تاریخی خود نیستند و میتو انندسیما ی از ز نا ن را در دیرین‌زمانه ها نشا ن دهد .

۲۰ـ حسین هد ی ، ز نا ن بر گز ید ه تاریـخ. کابل صفحـــه ٤۲

فصل دوم
بخش اول
۱-زندگی و سوقف اجتماعی زنان در سده های میانه

الف- انتقال از بردگی به فیو دالی ۀ

نخست با ید گفت که مراد ا زسده ها ی میا نه همان قـــرو ن **وسطی که در تاریـخ ارو پا بـان** آشناهستیم نبود ه است . هرچند از سده‌های میانه به اصطلاح تاریخ کشور ماو قرون وسطای ارو پائی مضمو ن وا حد فیودا لی و نظا م پدر سالا ر ی دا شته و لی نه ا ز لحا ظ تاریخ آغا ز و تکمیل نظـام فیودا لی و نه از بر خی و یژه گی **های دیگر باهم‌قابل مقا یسه** است زیرا گذا ر از نظا م بـرد گـــی و نظا م های فیودالی درشرق و غرب یکسا ن وهمز ما ن نبود ه و شکل گذار نیز تفاو ت های را نشـا ن‌مید هد ز یرا قیا مها ی برد ه‌گی در غر ب به ویژه در امپرا تور ی‌رو م با شد ت عمل بیشتر همراه **بود ه در حالیکه** در شر ق وبویژه‌درآ ر یا نا و خراسا ن تعیین‌مرز انتقا ل از برد ه گی به فیودا لیز م‌دشوار است ز یرا این گذار آنقدر تدریجی و به کند ی عمل کرد ه که‌حوادث‌بزرگی را از خود نشـــا نه

نداده است ، شا یدَ یك علت هم‌این بود ه با شد که شد ت نظام برده گی و تقسیم اجتماعی جامعه‌به طبقا ت برد ه و برده دار مر ز های رو شن از خصو مت ها ی‌اجتماعی طبقا تی محسو س رانشان نمی دهد ،به هرصورت‌قرن سوم وچهار م میلادی‌رازوال نظا م‌برده‌گی در کشو ر ما محسو ب داشته اند.اما درهما ن دور ه برده گی نیز عقید ه بر آنست که برده گی‌بیشترخا نوده گی بود ه وفقط گاه گاه ملاحظا ت به نظر میخورد که ازبرده‌ها در معاد ن استفاده میکردند . اشارا ت از ین قبیل که میگو یند(العبد مافی ید ه المو لاه) بر ده و آنچه در ید مالك است مال او ست(۲۱)عمده تا بعد نفو ذ اسلا م و اعرا ب عمو میت یافته است‌استفاده از برد ه ها درز مین وحتی فرو ش آنها باز مین پد ید ه های‌است که از بیرو ن بر کشو ر ما تحمیل گشته است باتو جه با آنچه‌تذ کر رفته است شد ت اسار ت زن نیز عمد تاً با شکل گیر ی‌نظام‌فیودالی و تعمیم بنیاد های ایدیو لوژیك آ ن قو ت یافته است .

ب ـ پذیرا شدن آئین جدید :

جا معه قدیم اریابی که‌بعدازقر ن دو م میلاد ی رفته ، رفته نام خراسا ن را با خود پذ یرفت د رنیمه دو م قر ن هفت میلاد ی د ر حالیکه خود و حد ت فکری،سیاسی‌و مذهبی خود را از دست داد ه‌بود باهجو م تاز ه رو بر و گشت . این‌هجو م و سیع و پر قدر ت از جانب غر ب از صحرا ی عر بستا ن سرکشید ه با فتح امپ را تور ی نیمه برده گی سا سا نی جا ن یا فت وآنگا ه لشکر یا ن فاتح عر ب‌بسوی ین سرز مین مار ش کرد ند .

این مار ش بر عکس تصورا ت‌ر هبرا ن آ ن ، در کشو رخراسا ن به مقاو مت های شد ید و بی مانندمواجه گشت . عقید ه‌مذهبی‌جدیدی که اعرا ب با خود انتقال‌میدادندو در آ ن مسایل از قبیل آزادی و

۲۱ـ طبر ی ـ احسا ن بر خی بر رسیها صفحات ۲۰ـ ۲۱

بـــرابـــری و مساوات و امثال آن‌درسر خط فعالیت فکر ی مذهبـــی قرار داشت‌میتوانست مایه دلگرمی‌برای تود ه های مرد م باشد و لی با آن هم بقایای افکار مـــزد سینا ،بودایی ، نسطور ی ، عیسو ی و امثا ل آ ن موانع اند ك ایجاد نمی‌کرد . شکنجه و عذابهای که طـــی سده های قبلی مـــردم آریـــانـــا وخراسان از تسلط بیگانگا ن یافته بود و ناگزیر شده بـــودنـــد کـــه‌هر گا ه و بیگا ه برا ی حفظرسالت نژاد ی و((هویت ملی)) خود بـــه‌مقاو مت های شدید ی بپر دازند به مردم خراسا ن قو ت میبخشید تااعرا ب را با سخنا ن شا ن بدیده شك نگریسته وبه مقابله بپردازند.ازینرو فتو حات اعرا ب در طـــی یك و نیم‌قر ن با تحمل تلفـــا ت‌بزرگ درین سرز مین همرا ه‌بود.

ائین مقد س اسلا م درز ما نـی‌وارد سر زمین خـــراسان گشت‌که دیگر دورا ن خلفا ی راشدین کـــه‌مشور ه بابزرگا ن در امور،ساده‌گی درباره تـــقوی در قـــول و عـــمـــل‌و مساوا ت در برابر قانون‌شرعیت راسر مشق خود داشتند به‌سستی‌گراید و تفسیر ها و تحویل ها ی جدیدعقید ه تی شیر از ه و حد ت‌عقید و ی مسلمیـــن را از هـــم میپاشید . دولت های اموی خـــلاف همه اصول شناخته شده‌مذهبی، نخست از همه مسئله اصیل بودن‌عرب وعجم و موالـــی بودن غیـــر عر ب را پیش کشید بهر صور ت‌شعا ر عا م اسلام‌یعنی امر((برادری وبرابر ی)) در خراسا ن زمین بـــاعکس العمل های مخا لف‌وموا فق مواجه گشت ، فیو دا لها و پو ل دارا ن که ما لکیت شا ن از طر ف فاتحین عرب مورد د ستبرد قـــرارنمی گرفت بـــه مقابله شدیدباآنهـــا نه پردا خته و لی فیو دالا ن محلی‌که حاکمیت وسلطه خودرا از دست میداد ند نا گزیر به مقاو مت هابخا طر حفظ استقلا ل محلی خود میشدند . برای توده های زحمتکش‌دین اسلام در موارد ز یاد ی امید رهائی می بخشید و بالقو ه از آن‌حما یت میکردند .فا تحین عر ب‌در تسخیر خراسا ن و پخش‌دین‌مقدس‌اسلام از را ه ها و شیو ه هـــای

مختلف استفاده برد ند. حا کمیت‌محلی بر خی را دست نا خورد ه ما ند ه تنها به باج گر فتن‌وچیزی‌به نام کمك به مسلمین اکتفاکردند و بر خی دیگر را بز ور شمشیر ازپادر آورده ودر مواردی هم به روابط طولانی آمیزش های اجتماعی‌میدان داده و باصبر و شکیبایی بر تر ی عقید ه و ی خود را برعقا ید و رسو م کهن نشا ن‌دادند، به گو نه مثال تعدد زو جا ت راحدقایل شد ه نکا ح دو خوا هر راکه در گذ شته معمو ل بود ممنو ع‌قرار داد* .

وهر چند که جمع شد ن باجاریه‌های ز یاد ی را منع نکرد اما دراین مورد نیز دو خوا هر را یکجابحیث‌زنا ن جار یه ممنو ع قرار داد(۲۲) و نیز حد محار م را با دقت تعین‌نمود .

ج- تسلطاعراب وشدت‌برده گی‌زنان:

دین مقد س اسلا م هنگا مواردسرز مین خراسا ن گشت که نظا م فیودالی وپدر سالاری در آن دوران‌نضج خودرامی پیمود . ایده‌های‌نوین مذهبی بصور ت با لفعل بنیا داید یو لوژیك منا سبا ت تو لید ی فیودا لی را میگذا شت . چون‌درین‌نظا م اشرا ف و اعیا ن وطبقا ت دارا و ثروت مند برای شکوه‌وعظمت در بارها ، خانه وسرای های خود حرمهای بزرگ تشکیل‌داده وز نا نی ز یاد ی را درین حر مسرا ها نگهدار ی میکرد ند وقیود سخت پدر سالاری حصار بزرگ دور آ زاد ی ز نا ن این‌طبقا ت واقشا ر بالا ئی میکشید . اغلب مفسرا ن و تحویل گرا ن مذ هبی نا گز یر شد ند بر خی ا ز عادا ت ، رسو م و عنعنا ت جار ی‌جامعه را احترام گذا شته‌وتصورات خود را با آن تطابق دهد . این‌امرقبل از همه مسا له((مساوات و

---

*-نمو نه این امر را در دور ه‌ساسا نی ها در فار س نشا ن مید هند .

۲۲- سراج الاخبار افغا نیه‌سال‌دو م شمار ه (۱۸) صفحه۱٦

برابر ی)) را در مورد حقو ق زنر مرد به سکو ت و یا حتی گا ه با ضـــر ر ز نـــان فـــرا خـــواندوزن بیش از پیش بـــه آ سارت‌و برده گی کشا نیده‌شد .اصطلاحات‌مستورات و مخد رات و غـــیره همه اشار ه به در حجا ب فرو رفتن‌ز نا ن است . فا تحین‌عر ب که‌خود از شکو ه و جلا ل در با ر هـــای‌فیودالهای محلی و زنـــده‌گی پـــر نشاطه درو ن حر مسرا ی ها لذت‌میبردند اغلباً رسا لت خود رافرا‌مو ش کرد ه برای ار ضا ی‌خاطرخود و حکم دارا ن مر کز ی شان از سرز مین های شر قی غلام بچه‌گا ن و کنیزا ن ز یاد ی جمع‌کردند گاه همین ز نا ن اسیرشده درجنگ‌ها وقتی به در بار های عر بی می رسید ند به علت آنکه از یـــك‌فر هنگ با النسبه خو ب بهـــر ه داشتند و از ز نا ن با دیه‌نشین‌عرب بر تر ی میجستند بسیار ی از خلفا ی مشهو ر امو ی‌وعباسی‌در داما ن این زنها پرو رشـــــس یا فته اند . بگو نه‌مثال‌یز ید بـــن‌ولید امو ی (۱۲٦ـ۷٤۳) از بطـــن زنی بود که قطیبه‌او راازصغدشمال‌خراسا ن به غلامی گر فته بود و آنرا به حجا ج فر ستاده وحجا ج‌او را به ولیدبن عبدالملك‌داد.روایت است که عبدالله بن طا هرفو شنجی‌چار صد دو شیز ه جـــوا ن را از خراسا ن به خلیفه بغداد فرستاد درحالیکه او چارهزارجاریه‌مدخوله‌دیگر هم داشت . (۲۳)

مرجیله مادر ما مو ن الر شیدنیزدختر ی‌استاد سیس بادغیسی‌بودکه بعد از قتل‌استادسیس‌بدست‌هارون‌افتاد و باو ی عقد نکاح‌نمودومامون از او پیدا شد . ومادر جعفربرمکی‌را چار صد کنیز دو شیز ه جوا ن بودَ ورشید خلیفه دو هزار جاریـه‌داشت و ازین ج وار ی بر خی‌چنان بودند که قیمت شا ن به یك‌ملیون‌دینا ر میر سید .جعفر بر مکی‌خود کنیز ی را به چهل هزا ر دیـــنا رخر ید ه بود . (۲٤)کشمکش ها ی

---

۲۳ ـ افغانستا ن بعد از اسلا م‌بخش دو م جلد او ل صفحه ٦۱۷

۲٤ـ هما ن اثر به حوا له تاریخ‌تمد ن اسلامی .

داخلي و تداو م مقاو مت‌با اعرا ب‌که شکست های‌نیز در پی دا شت برای ز نا ن نه تنها آن امید ((به‌مساوا ت‌و برابر ی))رابه یا ســـ مبد ل سا خت بلکه مصو نیـــــت‌ز نده گی عاد ی اجتماعی نیز د ر خلال‌این کشمکش هابر هم خورد.با آ ورد ن نو ع ف یو دا لیـــز م مشرو ط تو سطه اعرا ب‌توده ها ی‌دهقا نی و همرا ه با آ ن ز نـا ن زحمت کش بیشتر به کـــار ها ی‌تو لید ی و خد ما تی توا ن‌فرسا گر فتا ر آ مد ند ز یرا آنها با یدبار سنگین استثمار فیودا لـــی و حا کمیت حکمر وایا ن عر بی که‌خود گا ه به بزرگترین پو لدارا ن مبد ل شد ه بود ند میکشید ندبازارکنیز و غلا م که گا ه از کشورهای همسایه‌آورده شده‌وبه دربار ها ی‌عر بی فر ستاد ه میشد ند وگاه از سرز مین خراسا ن اسیر میگشتندبیش از هر و قت دیگر درین دوره شد ت یا فت وزن را به برده گی‌و بی چیز ی حقار ت و حتك‌حرمت کشانید .

د ـ تعمیق‌مناسبات فیودالی‌و پیا مدان درزندگی زنان :

استیلا ی عر ب‌به صورت‌مستقیم‌به سطح مجمو ع کشو ر دیر ی نپا یید . سیاست هـــای تبعیض‌طلبا نه آموی‌ها بیداد گری وعدول صریح از اصول شریعت ا سلامی‌درین دور ه اختلا فا ت درون‌خلافت تحکیم و اجبا ر ، تحمیل ما لیا ت‌سنگین و تلا ش دیوا نه وار برای کسب غنایم و برده ها از طر یـق‌جنگ و عوا مل از ین گو نه مرد م خراسا ن را مجبو ر سا خت کـه‌دست به قیا مها ی ضد بیگا نه گان واستبداد حا کم در کشو ر زد ه‌راه ر هایی خود را جستجـوکنند. باقیا م ابو مسلم خراسا نـــی دراوا خر نیمه اول‌قرن هشتم میلادی گر چه سلطه اعرا ب با انتقال‌قدرت‌از خلفا ی امو ی به عبا سیـــا ن قسماً پا یا ن یافت و لی دو لـت‌عباسی که از رو حیه آزاد یخوا هی

عا ملین اصلی این قدر تخدا داداگاهی داشتند بزودی با خدعه و نیرنگ وارد کار شده و باکشتن نا جوا نمردا نه ابو مسلم خراسا نی ظاهراًبه قیا مخراسا نی‌ها ضر به سنگین وارد آ ورد .
ولی نیرو ی اصلی و محر کاساسی این قیا م که در خواست ضد استبدادی و ضد عر بی توده‌های و سیع مرد م نهفته بودبزودی بنیاد قیا مها ی‌پیا پی ووسیع‌خلقها ی خراسا ن را گذا شت.
چنا نچه نمو نه های آ نرا درقیا مفیروز سنیاد ، استادسیسس ، حکیم مقنع ، مر ز با ن قیام‌یوسف‌ابرا م هرا تی ، حضین یا حصین سیستا نی و امثال آ ن دید ه می‌توا نیم . در ین قیا مها که قسماً جنبه های دهقا نی نیز دا شته وعلیه فیو دا لها ی محلی‌اله دست اعرا ب نیز سیر میکرد در کنا ر مردان اشتراك زنان رانیزشاهدیم چنانچه در قیا م حصین سیستا نی‌که در حدود سا ل ۱۱۷ هج ری‌به وقو ع پیو ست بعد ازآنکه از هردو طر ف افراد ز یاد ی کشته شد خانم حصین سیستا نی نیز وا ردمعرکه شد ه و تاآ خرین نفس هابه جنگ و مقاو مت ضد عر بی ادا مه‌داد تاآنکه جا م شهاد ت نو شید .
باآ مد ن حکو مت نیمه مستقل‌طا هر یا ن و سپس قیا م یعقو ب‌ـ لیث‌صفاری دیگر سلطه مستقیم‌اعرا ب پا یا ن یافت‌امانفوذفرهنگی آنها همچنا ن مد تها طول ک شیدآنچه در بخش فر هنگی بعد از تسلط عرب میبینیم هما نا احیای دو باره ز بان دری‌به حیث زبان ادبی خراسان‌است که مد تها تحت تاثیرفرهنگ وزبان‌عربی ازصحنه‌حیات‌قسماً ناپدیدگشته بود و همین امر مو جب می گردد که در کنا ر هزارا ن مردسخنور و سخن پر دازا ز نان شاعر وادیب و هنر ور و با دا نش نیزقد بر افر از ند . ادبیا ت در ین دور ه (بعد از سقو ط تسلط عر ب)در واقعیت وسیله خو بی برا ی اظهار درد های درو نی ز نا نمحصور در چار چو ب دیوار خا نه

هاو در گیردر اسار ت پدر سالاری بوده است . از قر ن هفت تا ده هجر ی که دورا ن رشد سر یع و نضج مناسبات فیودالی است ، نظا م ملو ك الطوا یف بر بنیادقدر ت نمائی و جلو ه گر ی نفو ذ و قدرت و شکو ه وجلال فیودالا ن بزرگ و در بار های فیودا لی زنان طبقا ت و خا نواده های ممتا ز را بیشتر از پیش بسو ی حجاب و حر مسرا ی های بزرگ با بر ج وبارو ی سهمگین فرا خوانده است. این دورا ن و حتی دورانهای بعدی زنا ن مر بو ط به دهاقین وزحمتکشان دها ت با همه تحمل فقر و بی‌چیزی از نو ع آ زادی برا ی کار کرد ن در بیرو ن خانه بر حسب نیا زاقتصادی ، اجتماعی آنوقت بر خور دار است . ز نان خانواده های ثرو ت مندو ملاکین فیودا لی وز نا ن حر مسرا ی های در با رهای ملو ك در طی این دوران ادبیات را به مثا به یگا نه وسیله برا ی بیان محرو میت ، عشق های پنهانی وسوز درو نی خود یافته اند. البته گاه در همین دورا ن هم هستند زنا نی انگشت شمار ی که بنابر نفو ذ شخصی در در بار هاو پاگاه به علت نبود ن وارث منا سب برای حکمر وائی به قدر ت رسید ه و خو ب یا بد مد تی حکمرا نی رانده اند . اما تعداد این چنین ز نا ن نخست اند ك و ثانیاً فقط ضرور ت وتصاد ف با هم دست داده ومیدان به آنها رسید ه است که این امرازمنز لت و مقا م بلند ز ن در جا معه فیودا لی آنو قت به سطح جامعه نماینده گی نمیکند . بگو نه مثا ل در اوان هجو م چنگیز دردربار خوار زمشا هیان مادرسلطا ن از قدرت بزرگ در امور دو لت دار ی بر خوردار بود ه و بچنا ن ز نی ستمگار ی مبد ل گشته بود که ار کا ن دو لت در لحظا ت حساس تاریخ ازاوبه سختی به تنگ آمده در دعو ت چنگیز سهم گرفتند.(۲۵)

۲۵ ـ عبدالحی حبیبی: تار یخ مختصر افغانستان جلد دوم صفحه اول کابل ۱۳۴۹

والده شهزاده‌محمدحکیم حکمران کابل حدود . ۹۶ ه بنـــــام ماه چوچك خانم امور کابل را بد ست‌داشت . قبل برین در سد ه‌هفتـم سلطا ن رضیه دخترالتمش که د رشمشیر ز نی و اسپ سوار ی وعلم اداره دست داشت (درسال۶۳۸ ه.کشته شد) یکی از سلاطین‌مشهوز افغا نها درهند است . (۲۶)چنانچه‌گفتیم این نمو نه ها اند ك انـد . بیشتر ز نده گی زن را درین دور ه بـــا یـد از خـلا ل اد بیـا ت شفا هی و فلکوریك و دا شته های‌ادبی آ نا ن جستجو کرد. شهر ه ز نا ن درین رابطه اند ك‌نیستند .قبل‌از اینکه نمونه ها ی از چنیـن زن ها را نا م گر فته و بیکی د ونمو نه از اوا ی خا طرش اشار ه کنیم ، با ید افز ود که مد تهاپیش‌از این دو را ن از زنی مشهو ربنام شهید ه کا تبه دختر علامه ابو نصر اطـلاع داریم که در علو م و فنو ن دست دا شت تو لد ش را ٤٨٤ هنشا ن داده اند[1] از مشهور تر یـن خطا طا ن عصر ش است .

همچنان آغا بیگـــــی دختر میرزامیرانشا ه گور گا نی‌اززنان‌مشهور است که هم شا عر و هم زنی دلیرو جنگ جو بود ه اســت . او د ر مقابله باترکمن ها از خود رشادت‌بزرگی نشا ن داده و در حق اوست که سرود ه اند:

((ولو کا ن النسا بمثل آغـــــالفضلت‌النساء علی الر جال))

اگرز نا ن ما نند آغا می بودند‌البته بر مردهـــا فضیلت میافتند.

(۲۸) مطلبی که از آ ن گفته‌آمدیم‌هر چند نشا ن مید هد که اگر زن برا ی به نما یش‌گذاشتن‌استعدادش‌گاه میدا ن یافته در آ ن عرصه ها

---

۲٦ ــمیرحسین‌شاه . افغا نهـادر هند صفحه ..۱ کابل سال۱۳٤٥

۲۷ــاما ن النسوا ن‌کتاب درسی‌برا ی صنو ف رشد یه جلد سوم صفحه (٤٦) سا ل ۱۳.٤

۲۸ــ اما ن النسوا ن کتاب‌درسی‌برای‌صنو ف رشد یه جلد ســو م صفحه ٦۱ــ٦٦ سا ل ۱۳.٤

ئیکه بر طبق سنت مرد م کـا ر وفعالیت مردا ن محا سبه شده نیز کمتر از مردا ن نبود ه اند بگو نه‌مثال وبه شهادت تاریخ الا نقو از زنا ن ملو ك مغو ل است که بـــه‌سلطه قدر ت رسید ه و به حسن کمال حکو مت کرده است .

نامها و اصطلا حات مستورات‌ومخدرات کـه از دنـیـای عـرب بـه‌ارث بردیم در دورانیکه از آن‌سخن میگوئیم با نفوذ عنـصر ترك کلمات خانم ، خا تو ن وبی بی نیزبر آ ن افزود ه شد . گو یندکلمات خـــا نـم و خـا تـون مو نـث‌کلمه‌خا ن و کلمه بیگم مو نث‌کلمه بیگ است که برا ی احترا م‌مردا ن‌استعما ل شد ه است و بی بی در لهجه هند و ستا نی مخفف بیگـــم‌است (۲۹) با یـــد گفت کـه در آغاز نـفو د و مـــــها جر ت‌نفـو س مغل و تر ك ز نـــــا ن این اقوا م هر چند خشو نت پد رسالا ر ی را باشد ت تحمل‌میکردند اما به انداز ه نفو س بو می‌خراسان‌ز یاد در پرد ه و حجا ب فرونرفته ودرین ز مینه آ زادیهای داشتـــه‌است .

در آغاز این بخش از سخنـــی‌اشار ه داشتیم که‌ز با ن وادبیا ت قو ی ترین و مو ثر تر ین وسیله‌بیا ن درد های روانکا ی ز نـا ن محصور در اسار ت فیو دا لی وپدرسالا ر ی بود ه است . عشق ناکا م رابعه بلخی با بکتا ش غلا م او وحساد ت و بد بینی و ستمکار ی حار ث‌برادر ش که منجر به مر گ‌رابعه در گر م آبه شد ه‌و شعر ش باقطرات خون بر دیوار حمام یادگارماند نمو نه است از اسار ت ز ن درچنگال سنـــــت های فیودالی.رابعه راکه نخستین شا عره ز بان در ی میدانند داستا ن عشق‌پرشورو عار ی از هوس ز ود گذ ر چوا نی

۲۹ـ سراج الاخبار افغا نیـــه‌شماره (۱۳) سال اول صفحه ۱۶

PROPERTY OF ACKU A4166

را نا گز یر از ز بان بلبل‌می آغازدو پا یا نش در رو ی دیوار هـای گر م آبه از خو ن او نقش‌میگیرد.منیجه یا منیژه (مهستی) شا عـر دیگر ی است که حدود سا لها ی٥٧٦ الی ٥٧٧ه میزیسته‌و در یکی از ر با عیا تش چنین تصو یـــرزنده گی ز نا ن را به نمایشـــ میگذار د :

((ما رابه دا م پیر نگه‌نتوان کرد در حجره دلگیر نگه نتوان کر د
آنرا که سر زلف توزنجیر بو د در خا نه‌به‌زنجیرنگه نتوان‌کرد))

در یغا که او و ملیو نهازن دیگـربدا م پیر و در حجر ه دلگیر و د ر شرنگ شرنگ ناپید ای زنجیرهای‌اسار ت معنو ی قرنها سر گذ اشته وفقط روز گا ر فـــر یـــاد ها وناله های محدود ی ازین‌اسیرا نرا بما رسا نیده است . اگر دا شته‌های فلکوریك مرد م بو یژه دوبیتی ها و لند ی ها بد قت جمع آ وری‌و به کاو ش گر فته‌شودانگاه‌زشتی های بنا م سنت هاکه‌سخت‌زنده‌گی‌زنا ن را در هم کو بید ه بود بیش از پیش نما یا ن خواهد شـــد .شنا خت و در یا فت شعراو نو ـ پسند ـ ه گان زن در دور اینکـه ازآن سخن میگو ئیم نیاز مندپژوهش های و سیع‌است که این رسا له‌ازجهت سمت کار با ن نپر دا خته و فقط به نمو نه های اشار ه شد ه‌تا نشا ن دهد که‌ز ن افغا ن درهمه عرصه های ز نده گی استعداد وتوانا ئی بجا ما ند ن نقش ها ی ساز نده وانسا نی داشته است .اگر بروایت ((هری)) د ختـــر ی ضحاك بنیاد شهر هرات راگذاشت‌خلیمه شا عـــر ه ز بـــان پشتو دختر خو شحا ل خا ن ختك،رابعه‌قندها ری شا عر ه عصر با بر ، فصیحه .هرو ی، فیرو ز ه کا بلـی(شا عر ه در بار همایون) مهر ی هرو ی ، شهر ه ز ما ن خودبودند.زرغو نه قند ها ری بو ستا ن‌سعدی را در ٩٠٣ هجر ی بزبا ن پشتـــو نظم کرذ و نیکبخته دختر شیـــخ

الله داد ممو زی کتاب مشهورارشادالفقراء را در حوا لی ۹۴۹ هنوشت (۳۰) به این گو نه ز نان‌آن روز گار نشانداد که زن در ساختن زنده‌گی و آفر ید ن زیبائی ها و مبارز ه‌بازشتی ها همد م و همپا ی مردبوده میتوا نست ولی به علت تعمیـــق‌منا سبا ت تو لید ی فیودا لـــی و تشد ید اسار ت فر هنگی برز نان‌حیات اجتماعی آن نیمـــــــی از پیکـر ه جـامعـه در آتشـــ‌بیداد سو خته و سا خته است . باید افزود که‌از دوره سامانیـــازو بویژه در دور ه غز نو یـا ن ، سلجو قیا ن و خوارز مشا هیا ن‌مو سسا ت مذهبی و نو ع‌تحکم و تعبد مذهبی چنا ن شد ت یافت که‌با ر سنگین این و ضع قبل از همه به اسار ت ز ن افز ود . چو ن‌برحسب هدا یا ت اسـلا می طلـب رزق برا ی ز ن بجزدر حا لا تیکه‌اقار ب و خو یشا و ندا ن ندا شته باشد مبا ح بود ودر حجا ب‌کشیدن‌زن را امر اسلامی و مذهبی‌میدا ـ نستند ازینرو ز نا ن بیشتردرقیدبرده گی خانواده گی قرارداشتند. حجاب که گو یند عا مل بو جـودآمد ن‌آ ن جلو گیر ی از شـــد ت فساد در جا معه بدو ی عر ب بوددر جا معه ما از سد ه نهم و د هم هجر ی به بعد به شد ت سنگینی‌گرد و پرد ه و بر قع و روی بندو چادر و چادر ی برا ی طبقا ت‌ممتاز نه‌تنها معرف‌مذهب‌بودندبلکه علامت امتیاز آنها از ز نا ن طبقات‌محرو م‌و زحمتکش‌که ناگز یر به‌کا ربیرون خا نه بود ند قرار گر فت .

زنا ن طبقا ت ثرو تمند و در بارها اگر گا ه به‌حما م هاو میله های زنا نه و مراسم عرو سی و مرده داری از خانه خو د بیرون میشدنـد با هما ن حجا ب های سنگین‌وتحت‌پرو گرا م معین و اغلب بو سیلـه لاله های پیر یا اخته شده به چنین‌هرا کز ر هنما ئی میشد ند. البته

۳۰ـ مجله کهو ل ســـال دو م‌شمار ه چهار م ۱۳۵۶ به‌نقـل ا ز هرا ت نامه

همین در بار ها و متنفذین که ایـن‌همه بدین و مذهب چسپید ه بودند و صر ف شجا عت و مردانگی وریاضت و عباد ت پسند ی به‌آنها تعلق داشت‌درهنگام منافع‌شان‌خلاف‌همه اصو ل شر عیت اسلا می د ر کنار گر م نگهدا شتن بازار برد ه‌فرو شی بازارتاجران‌غلامان‌وکنیزان نیز گرم وپر حرارت بود . آنـا ن‌کنیزا ن ز یاد گرد آ ورد ه درسرای های خود به آنها ادب و مو سیقـی‌و خط متکلف ار ی به‌دیگران را میا‌مو ختند و بعد هریکی از آنها رابه‌قیمت گزاف بفروش میرساندندابو‌القا سم دلال دور ه غز نو یا ن ازاین امر چندا ن مبا حات میکرد که خود را همرد یف در بار یا ن بـه‌حسا ب می آ ورد .

در قر ن سیزد ه میلاد ی کـه‌هجو م مغلها در کشو ر ما آغاز شد همه مو سسات‌اقتصادی ـ اجتماعی‌و فر هنگی به شد ت بهم خور دو کشت‌و کشتا ر و سیع و جمعی‌مردوزن ، پیر و جوا نرا به کام خو د کشید و حداقل کتابخانه هاو شهرها و مدر سه های که از گذ شته ما ند ه بود بو یرا نی‌کشیده شد .

فقط شـــمار ی از مـــرد م دردره های دور دست‌کوه‌پا یه ها از شر این هجو م نجا ت یا فته و ازمصیبت چنگیز و ادا مه‌دهنده‌گان‌او کم وبیش در امان مـاند ند . ا زظهورچنگیز تا بنیاد گر فتن‌دولـت تیموری هرات حدود یـــك ونیم‌قـــر ن از تا ریـك تر ین ادوار معنو ی تاریخ کشور ما است.درین‌دوره نه تنها مردا ن بلکه ز نا ن‌نیز با همه قدر ت با ید به تکمیل مـایحتیا ج سپا ه بزرگ مغل مـــی پر دا ختند و در وا قعیت همه مردم‌بشمو ل ز ن و مرد در نوع برده‌گی دست و پا میز د ند. بار ما لیا ت‌ها یت سنگین بود توانگـــر ان سالا نه فی نفر پنجصـد دینا ر ودر ویشان یك دینا ر میپرداختند . تاریخ مینو یسد که شر ف الدیـن‌خوا ر ز می یکی از عنا صر موز ی،

و خاین ملی بدو لت مغل پیشنهاد کرد که مرد م افغانستا نومازندران چهار هزا ر بالش طلا (هر با لش پنجصد مثقا ل) با قیدار هستند و خود او ما مور تحصیل این مقدارنقود گردید او دست به شدیدترین شکنجه ها زده مردان را گرسنگی‌داد و از پا ی می آ و یخت وز نان رابر هنه از خانه‌هاکشیده‌ازپستا نمی آو یخت و پو ل میخوا ست . (۳۱) این و ضع مرد م را اززنده‌گی‌وامید به آن محرو م سا خت و جای مبارز ه و تحرك و ساز نده‌گی رارفته رفته نو ع‌پناه بردن به مذهب وصوفیگری و در ویـــــــشی‌گر فت و عملا رو ح جا معه‌کشته شد . گر چه سلسله ال کرت ا زسال ۱۲٤٥-۱۳۸۱ میلادی درگوشه کوچك از افغانستان به احیای د ویار ه ((هو یت‌ملی)) و تاریـــخ و فر هنگ کشو رهمت گذا شت وشهر هرات را بمر کز قا بل‌توجه برا ی آ ینده گا ن مبد ل سا خت‌ودر سیستان شهر نو جلال آ بـــاد را بو جود آ ورد ند . ولی هجـــو م تیمور لنگ همین شعله کوچك ر نیز خمو ش سا خت .

در دوره تیمور یا ن هرات بـــــآغا ز حکمروایی‌شاهرخ‌میرزاکه‌مر کز خود راهرات‌قرارداده بود نقش‌گوهرشاد بیگم‌در تشویق شا هرخ میرزا بخاطر برا ه انداز ی بر خی‌تحولات‌اجتماعی و بخصو ص فر هنگی در تاریخ جا ه و مقا می خا ص دار دبا تشویق اوست که سرزمین‌هرات یکبا ر دیگر به حا ل عادی‌برگشت‌و بنیاد فر هنگ ، هر چند خشك وبی رو ح و مذهبی‌بود ازسر گرفته‌شد . در همین دورا ن نیز اگـــر بـعضا زنان نا مدار و جود دارند‌بصورت عموم در استدلالات مذهبی از تعلیم و با سواد شد ن زن‌جلو. گیر ی میشد و جالب است که در کتاب اخلاق جـ لالی‌تالیف‌جلال‌الدین‌روانی دانشمندمشهور ایـن د و ره در بار ه ز نا ن میخو انیم:((شوهرخود ش را در نظرزن‌مهیب‌نما ید تا

۳۱ـ افغانستا ن در مسیرتاریخ‌ص. (۲۳۲)

از اطا عت و امر و نواحی‌او نهاو ن نکنند ... اگر به صحبت ز ن گرفتار شود از او مخفی نما ید ...درامورکلی یا ز ن خود مشوره نکند.و بر اسرار ومال خود اورا آگاه ننما یـدو از اوپوشیده ه دارد ... زن را از نظر به اجا نب و استماع حکا یا ت‌مردا ن منع کنند وز ن فر ز ند دار وزن بیوه و زن متمول را نکاح‌ننماید. » (۳۲)

فصل سوم

بخش اول

مقام زن در تاریخ معاصر افغانستان

الف ـ دورهٔ هو تکیان :

باسقوط زما مداری سلسلـــــه‌تیمو ر یان هرات سالهای کو تاهی شیبا نی های ماورالنهر توانستنـدبصور ت نا پایدار بربخشی‌ا زقلمرو افغا نستا ن حکو مت کنند . از آن‌پس تا تشکیل دو لت هو تکی ها در قند ها ر جامعه افغا نی به مفهو م‌عا م این کلمه با نجز یه و از میان رفتن و حد ت سیاسی مواجه‌گشت به نحو یکه مناطق غـرب و جنوب غر ب تحت تسلطه صفو یا ن ایران‌رفت و بر منا طق شر قی کشو ر نفو ذ بابر ی های هند سا یه‌گستردو شما ل کشور در دست ملو ك‌الطوا یف وز ما مدارا ن محلی‌قرار گرفت مبارزه برای استقـــــلال و تا مین و حد ت سیاسی کشو رمد تها دوا م یا فت این مبارزا ت در هر سه سا حه جر یان داشت .در شر ق پرو سه مبا رزا ت ضد بیگا نه گا ن مد ت چهل سال دوا م‌کردکه در آن نقش ز نا ن رو شن

۳۲ـ افغانستا ن در مسیر تاریخ‌ص .(۲۷۷)

است . خصو صیت قبیلو ی همراه‌با دمو کرا سی های درو ن نظا م قبیلو ی و طایفو ی بز نا ن‌اجاز ه‌میداد تا در حما سه های تاریخی بیشتر شر کت جویند . در شما لدو لت های از بکیه بیشتر دل بـه ادب و فر هنگ خراسا ن بسته وبتدریج از ز یر لوا ی حکو مت‌های ماو را والنهر بیرو ن رفته‌باحکومت‌های ساده‌و تا حد کم مصرو ف به ز ند ه‌گی خود تاتشکیل دو لـت‌احمد شا ه درا نی ادامه داد ند ،در غر ب وجنو ب غر ب مبارزه علیـه‌تسلط صفو ی هاوسیع و شد ید بود. رو ی همر فته بیش از دو قرن‌دوران تجزیه وانحلال ، هستـی فر هنگی جا معه از سیر تکا مل‌بازمانده ، نظام ملوك الطوایف بـیش از پیش قو ت یا فت و آنچـه ! زشا عر و دانشمند و فر زا نه‌مردان وز نا ن پیدا میشد دسته دسته راه‌دیا ر نیم قار ه هند را در پیـش گرفتند وتنها همان ذر بـار های‌هند بود که برا ی شکو ه و جلا ل خود هر چه از شعرا وادبا و هنـرمندا ن را میا فتند بسو ی خـود میکشید ند .

در بار های آ نا ن‌بر شکـو ه‌آمیخته با عیش و ترنم بود .مردان لباس های نازك وابر یشمی‌پوشیده‌وز یورا ت به تن میکردنـد و در مجالس عیش شا ن ز نان میرقصیدند و میخوا ند ند. مذاهب هنـدی تعصب اسلامی را در بخش ر قص‌و مو سیقی از میا ن بر دا شتـه بود .

باتو جه باآنچه گفتیم ز نده گی‌اجتماعی همه مرد م اعم از ز ن و مرد درکشو ر ما دستخو ش‌طوفان‌های معلو م و نا معلو م گشته‌درین همه حالات مصیبت بار دشواراست‌تصو یر از ز نده گی اجتماعی‌زنان کشو ر بر کشید ز یرا شیر از ه‌کشور از هم پاشیده ، تبا جـمات پیهم ومبا جر ت های طبیعی‌وجبری‌و جنگ های دا خلی مصو نیـت اجتماعی را در مجمو ع از میـا ن‌برد ه ز ن و مرد یکسا ن نا گز یر به‌تحمل نا گوا ر ی‌های‌روز گا راندباآنهم مضمو ن این دوره نسبت‌به

مردا ن برای ز نا ن نا خو ش تـراست . ز یرا باهزارا ن یتیم‌ومعیوب ویاس بیو ه گی و بی فرز ندی‌زنان‌را بیشتر متا ثر می سا خته‌است.

در همچو او ضا ع و احـوا ل‌کشو ر در جبهه جنو ب مبارزا ت ضد صفوی ها به رهبر ی میرویس‌هو تکی (۱۷۰۹-۱۷۱۵) منجر بـه تشکیل دو لت مستقل هو تکی درقند هار شده و این‌منطقه‌امید گا ه برا ی و حد ت سیاسی کشـو رگردید . ولی در گیر ی بامقا ومت های بعد ی صفو ی هاوعطش‌انتقام‌جوئی نیرو و قدر ت این دو لت نو تشکیل را قبل از آنکه شـیر ازه‌قدرت را در داخل کشور و سعت بخشد در ایرا ن آ نو قت‌مصرو ف‌شد.بهمین‌دلیل‌سلسله حکروائی این زما مدارا ن مستقل افغا نی دیر ی نیایید . باید گفت که‌درتکمیـل شخصیت میرو یس هو تکی بمثا به‌یك‌قهرما ن ملی مادر او تاز و که به انا مشهو ر است و از ز نا ن‌فاضل‌و شاعره شیرین سخن و قـت خود است سهم بزر گی دا شته است .دو لت هو تکی قند هارهرچند مدت کوتاهی به زنده گی دوام داد ولی‌میتوا ن گفت که دوراین دو لـت قو تها ی بزرگ پشتو ن ، ازبك‌و تاجك و هزار ه پیو ست‌چنانچه سیما ی اردو ی محمود هو تکی‌شا هد این مد عا ست.با شکست شاه اشر ف هو تکی در ایـرا ن‌قدر ت مر کز ی در قند ها ربدست شاه حسین هو تکی قرار گر فت .تاریخ گوا ه بر این امر است که‌این شاه ادب پرور سخت تحت تاثیـر بی‌بی زینب دختر حا جی میر خا ن قرار داشت . ایـن شاعـر چیر ه‌دست نخست قرآن و علو م فقـه را خوا ند و بعد به مطا لعه کتـب‌مشهو ر فارسی پر دا خت درین‌امر استاد او ملا نور محمد غلجی بودکه‌مدتها به مخدرات حرم درس میداد (۳۳) همین ز ن در امور شا هی به‌شاه حسین هو تکی مشور تهـا

۳۳- عبدالحی حبیبی . پته‌خزانه‌چا پ سو م کابـل سا ل ۱۳۵٤ صفحه (۸۷)

میداد و شا ه نیز از تدابیـــر اوپیرو ی میکرد . و نیز ایـــن زن دانشمند بنوبه خو د مخدرات حرم‌پاد شاه را درس نو شت و خـوان میداد و انگا ه که برادر ش‌محمودهو تکی کشته شد م.لیه بزرگ ومشهوری رابرای او سرود ، وجود تشکیل یك دو لت مستقل ملـی آنهم دریك گو شه کشو ر هر چندحادثه بزرگ تاریخی‌و امید برا ی آیند ه بود و بر خی‌از مورخین‌همین‌امر را مقد مه تاریخ معا صر افغا ـ نستا ن به حسا ب میگیرند ولـی‌صبغه این دو لت با همه خصلـت ((ملی گرایی)) آن از منا ســبا ت‌تولید ی مسلط جا معه یعنی منا ـ سبا ت تو لید ی فیودا لی شکـــل‌گر فته درقسمت ز نده‌گی‌ز نان‌اعم از طبقا ت حاکم و یا زحمتکشا ن‌چندا ن تغیر محسو س بنظر نمی خورد و نظا م قبیلو ی پدر سالاری‌همچنا ن بحاکمیت‌خود ادامه‌میدهد.

ب ـ زنده‌گی زنان بعداز تشکیل‌دولت مقتدر سدو زا ئی:

در سا ل (۱۷٤۷)میلاد ی احمد خان درانی یکی از افسران پرقدرت اردو ی نا در افشا ر بعد ازباز گشت به قند ها ر در جر گه بزرگ قو می به حیث پاد شا ه افغانستان‌تعیین گردید . احمد شاه‌با همـــه جوا ن بود نش در سیا ســـت وحکومت داری صا حب رای وتدبیر بود . او میدا نست که مقا بله بـاقدر ت خـــوا نین و ســـرا ن قو می با دست خا لی دشواراست.دولت او برا ی استحکا م خود بـه کسب غنایم و شهرت جنگی‌ضرورت‌داشت و مضمو ن آن دورا ن نیز چیز ی جز این نبود ، به همین‌دلیل‌او جر گه از سرا ن قو می سا خت و در آن تدابیر تها جم بر نیم قار ه‌هند را آغا ز نمود . حملات او در هند وایران و مـا ورااالنهر هرچندبه قدر ت دو لت او افزودو افغا ـ نستا ن رابه سر حدا ت طبیعـــی‌آن رساندو لی آن جنگ ها و تها ـ

جما ت برا ی مرد م افغا نستا ن‌به‌قیمت گزا ف تلفا ت انسا نی تمام شد . ده ها هزار افغا ن‌که عمد تاًاز دها قین تهی دست کشو ر جمع آمد ه بود ند دسته دسته طعمـــه‌جنگ های طولا نی درنیم قار ه‌هند شد ند . این امردرعقب‌خودهزاران بیوه ، یتیم‌و زخمی و معیو ب رابه جامعه دهقا نی بجا گذا شت.ثروت‌های به چنگ در آ ورده نیز بیش‌از پیش به قدرت خوانین افزود . درداخل کشو ر قدر ت محلی خوا نین همچنا ن رو به افزایش نهـــاد ،فاصله بین فقر وثرو ت شد ید تر میشد ، اگر هزارا نزن درو ن‌حرم‌سرای های خوانین درتشریفـا ت خاص اریستو کراسی قبیلوی بـاداشتن ز ند گی پرج لال از حیث تنعم ماد ی از آ زادی گشت‌وگذا رییرو ن از حجا ب محرو م می شدند

توده های زنان زحمتکش درزیر بارفقر و تهید ستی جا ن میدا دند . این و ضع بعد از و فا ت احمدشاه‌درانی در دوره تیمور شاه واولاده او و خا نه جنگی ها ی بـرادرا ن‌سدو زا ئی و محمد زا ئی بشد ت سنگینی کرد. تیمور شاه درانـــی‌با گر فتن نزد ه ز ن میراث نـو ع مجاز بودن تعدد زوجات را بجـــاگذاشت . این امر به اغلب فیودالها و خـوانین بزر گـــــ ودرباریازامکا ن بخشید که در تداو م ایـــن سنت بنا مها ی مختلـــف زنا نزیاد ی را در حـــر م هـــای خود نگهدارند . حتی برخی ازامرای‌محمدزائی ازجمله‌دوست محمد خان‌جهت حفظ آرامش مو قتی و جلـــــب‌حما یت فیو دالا ن که از مر کـــز فرار ی میشد ندقسماًروی‌مجبوریت‌به تعدد زو جا ت پر دا خت کـــه شمارزنا ن نکا حی و غیر نکا حی(صور تی) آ نرا تاحدودچهار ده‌نفر نشا ن داده است جا لب تو جـــه‌است که امیر حبیب الله بعد از به قدر ت رسید ن ، زن پنجم خود رارسماً طلاق داد تا بر حسب روایت اسلامی که نکا ح چهارزن رامجازداشته است عمل کندو لی همیـن

در بار نیز بعد ها حر مسرای هان‌خود را از صد هاز ن چنان‌انباشت که امیر در درو ن همین‌حرمسرا هاجز گاه گاه که شو ق شکار میکرد از بسی آ مور کشور ی بدور بود .

ج-نمو نه‌های‌ازفریاد های ز نان‌این دوره :

قیود نظا م فیودالی وپدرسالاری‌با گذ شت زمان تعمیق میافت . انکشا ف شهر ها نیز هر چند پد ید ه های از فر هنگ بورژوازی رانا گزیر با خود میاورد ولی اریستو کرا سی شهر ی به قو ت تا دیر زما نی سنت های‌قو می،قبیلوی‌و مذهبی را حفظ میکرد . ز نا ن در دا خل شهرها بیشتر از منا طق‌بیرو ن شهراسیر این‌سنت بودند. میله های ز نا نه و رفتن‌به‌زیارتگاه‌ها یگا نه روز های آزاد ی ز نا ن محسو ب میشد ز نان‌بااستعداد وسر شار از قریحه ادبی‌درین عصر فزو نی مییا فت و لی بعلت نبود ن‌آزاد ی برای ز نا ن و منحصربودن تعلیم و تر بیه به چار دیوارمساجدومدارس مذهبی و محرومیت جا معه ازنعمت سواد از صد ها وهزار ها شا عر و هنر مند فقط نا مهای‌محدود ی سینه به سینه انتقال یافته و زنده ما نده وبرخی دیوانها ی تما م‌و نا تما م شا ن تازما نه ها ی مارسید ه است . ا ز سلسله همین آثار میتوا ن ز ند گی‌زنان عمده تا زنان خا نواده ها ی قدر تمند و صا حب ثرو ت) را درقبا ل اسار ت شا ن در ك کرد .

مستور ه غور ی دختر سید محمدعظیم سا کن پر چمن غو ر(تولد ۱۲٤٥ هجری) مریم بنت سیدعبدالله کر خی ، سپینه هرو ی (تو لد ۱۲٥٥ ه) محجو به بنت‌سکندر خا ن شا عر ه هرو ی‌حدود (تولد ۱۲٦٤ ه) عایشه درا نی(تولد.۱۲۷۰ه) آ منه‌فدوی(تو لد ۱۲۷٦ه) شا عر ه هم‌عصرامیرعبدالر حمن‌که‌و فا ت آن در حدود سا ل(۱۳۰۳)یا (۱۳۰٤) ه نشانداده شد ه هم‌شعرا ی‌دارا ی دیوا نها بوده اند

از یك منظومه برادر محجو بـــــهرو ی(صار می)که به مر گـــث خوا هر ش سروده است معـــلو م‌میگردد که این شا عر مبر توا ن ، با احسا س و جوا ن در قید نکا ح‌مرد سخت ببیر حم‌ومغروری قـرا ر داشت و در همین ز ندا ن اسار ت‌به سختی در جوا نی جانداد . دز بیتی ازین منظومه بـــر ســـــوزمیخوا نیم :

((این جور خود به خو یش‌نمودم‌از ابلهـــی
دادم فر شته را به کف‌دیـــــومنظر ی))

همچنان در غـــزل محجوبه نیـــزچنین سوز و دردی محسو س‌است:

((توای صیاد یاد آور بقید افتاده‌دا مـــــت
کشا از محنت هجرا ن اسیـــری‌خسته زاری راه (۳٤)

و در شعر آ منـــه فدو ی نیز برمیخوا نیم :

((تانظر در چمن و ضـــــع دنیاواکرد م
سنتمی بود که بردبده بینـــــــاکردم)) (۳۵)

در همین دورا ن از زن‌بااحساس‌و دارا ی و سعت نظر اجتماعـــی مشهو ر ی شنا خت داریم که بنام‌بوبو جا ن شهر ت یافته و نـا م اصلی‌اش بی‌بی حلیمه است . او که‌از اسار ت استعمار بر پتا نو ی بر خلق و کشور ش به تنگ آ مد ه‌فر یاد ش را چنین بلند میکند :

((ازبرا ی خدا بلند کنید بر سر خود لوای ستقلال
باد شرین دها ن ملت ما یار ب از میو ه های‌استقلا لی
میکشم بعد از ین‌بد یده خویش سرمه ز خاك پای‌استقلال))(۳٦)

مبارز ه برا ی آ زادی‌و استقلال‌کشور ز نا نی بیشمار ی زا بـــه

۳٤ـ ر حمانی . پر ده نشینان‌سخنگوی کابل سال ۱۳۳۱ .
۳۵ـ رحمانی . پرده نشینـــا ن‌سخنگوی کابل سال ۱۳۳۱ .
۳٦ـ رحما نی پرده‌نشـــــینا ن‌سخنگوی کابل سال ۱۳۳۱ .

عرصه نبرد ضد استعمار ی فـــراخواند و در آن برخی ها به قهرمانـ نا ن و حماسه آفر ینا ن تاریخ‌مبدل‌گشتند . نا م نا می ملالی د ختر قهرما ن افغا ن که با صدای خود:

« که به‌میوند کی شهید نشوی‌خدایږ ولالیه یی‌ننگی‌نه دی ساتینه،

جهت وسمت مبارز ه را تاسرحدپیروز ی تعیین کرد . بیاد دار یم غازی اد ی آن زنیکه از خو شـــی‌لو گر تا قلعه قا ضی‌یکجا بامبارزین ضدداستعمار ی مار ش کرد و ازین‌جا خود را به چهار دهی و کوه‌علی آباد با جمع مبارز ین ودر حلقه اوز نا ن ز یاد ی تفنگ بشا نه‌حرکت میکرد ، از حماسه آفرینان تاریـخ‌ما است . این زن قهرمان که پدرش به «حبیب اکاء شهرت داشت واصلااز سلیما ن خیل کنو ازبود ود ر خو شی لو گر میز یست در مبارز ه‌با استعمار شو هر و فرز ند ش را از دست داده بود خود ش بیکی ازقهر ما نا ن قیا م دوم‌ضداستعماری خلق های مامبد ل گشت .

در همین سلسله ازقهر ما ن ز ندیگر ی نیز در تاریخ مبارزا تضد استعمار ی مرد م خود شنا خـــت‌داریم این زن مبارز که بنام((مادر-مهد خان)) شهر ت دا شته نا مش‌بی‌بی حلیمه است که در بارانه‌کابل تولد یا فته است . او خوا هرامیردو ست محمد خا ن بود . چار لس میسو ن در کتا ب سفر نا مه افغا نستا ن و بلو چستا ن‌و مو هن لال در کتا ب ز نده گا نی امیر دوست‌محمد خا ن از او سخن رانده است، میر من حلیمه در اثنای نخستیـــن‌قیا م ضد استعمار ی در منا طق گهدا من و کو هستا ن‌خا نه بخا نه‌وقر یه به‌قر یه میگشت و توده های مرد م را به مقابله با استعمار فرا میخوا ند . فرا مو ش نبا ید کردکه این هســـا ن حلیمه است کـــه‌درصفحا ت قبلی بخشی از سروده او را که آرما ن استقلال را بیا ن‌میکرد‌آوردیم .

بخش دوم

۱ـ مبارزه برای احیای نقش اجتماعی زن در دوره رو شنگری افغانستان :

در نیمه دوم قرن نزده هم متناسبا ت تولید ی بورژوازی نخستین نشا نهای خودرا در شهرهای محدود کشور نشا ن میداد . رشد منا سبا ت بورژ وازی باکندی وعمده تا در چار چوب تجارت طی طریق میکرد . مقابله پدیده ها ی فرهنگی بورژوائی با سنت ها ی دیرپین و پا یدا ر فیودا لی وما قبل فیو دا لی به سطح جامعه نامحسوس بود . اثرا ت این امر دربین زنده گی زنان افغانستا ن دیده نمیشد. دوره امیر شیر علیخان که دوره روشنگری و توسعه منا سبا ت بورژوائی در شهر ها ست یگا نه اخبار که بدست نشر میرسد بنا م شمس النهاراست که در مطبعه سنگی بشکل مجله ئی در شانزده صفحه دو رویه چاپ میگردد . منابع تغذیه این اخبا ر عمده تاجرایدی است که درنیم قاره هند چاپ شده و بیشتر تحت تاثیر نشرا ت انگلیسی آنوقت قرار دار ند . در جریده شمس النها ر مطلب مختص بز نا ن و زنده گی اجتماعی آ نا ن وجود ندارد .

بیشتر مطا لب درین ز مینه یا اخبار خار جی است و یا هم درجمع روایا ت نیمه افسانو ی سخن ا زنا ن بمیا ن میا ید . بگو نه مثال در شماره دهم سال (۱۲۹۰هـ . ق صفحه ۱۲) تحت عنوان «خبر بدخشا ن » روایت نیمه افسانو ی است که ازنبا ن شخصی نقل شده که اهل کا فرستا ن (نورستان) کنو نی بوده و باآمد ن به بدخشا ن اسلام یافته است . روایت نشا ن میدهد که درسرزمین کافرستا ن آنوقت د ر

دامنه کوه‌بزرگی‌سورا خی(سموچی)و جود داشته که اسرارا ن پوشیده بود ه اعضا ی قو م دستورداشتندتا همه هنگا م عروسی عرو س‌را به آ ن سورا خ بزرگ برد ه و سه((گنته)) در آ نجا تنها نگهدا ر ند.

طبق دستو ر مذهبی هیچ مردی رااجاز ه رفتن به این مغار ه نبود ه است اماقصه گو ی مسلما ن شده‌روز ی از زوجه خود اسرار این مغار ه را پر سید ه و او از بر خی‌ملا حظا ت خود برایش قصه‌میکند.

شو هر ش بعد از شنید ن قصه به‌قصددید ن از مغار ه به آنسو حر کت میکندوبا استفاده ازتاریکی بداخل نفود کرده مطابق داستانی که زو جه اش برای او بیا ن داشته‌بود در آغا ز دریك گو شه تار یك مغار ه عما ن بت را میبیند کـه‌عرو سا ن بپای آ ن خم شد ه ونیز چشمه آب است که از آن‌مینوشند.اما در چند قد می دو ر تر رو شنی به نظر میر سد که بقو ل زوجه اش‌آ نا ن به آنجا نمیر فتند . وقتی‌قصه گو ی بسرا غ آن رو شنی‌میرود نخست بت بسیار بزر گی سا خته از طلا یا بر نج را میبیندکه بشکل ز ن سا خته شده است و در کنا ر آ ن چشمه آ ب سر دوشرین قرار دارد . به عقید ه مردم آن دیار این بت گو یا زن باباآدم‌بود ه است و چشمه نیـز از آن چشمه بهشت است . درین مغا ر ،مردا ن به‌دلیل آنکه برای زن‌باباآدم حتك حر مت نشد ه پا شند داخل‌نمیشو ند .

این روا یت افسانو ی‌و نمو نه‌های از ین گونه نگا شته‌ها جسته و گریخته در جر ید ه شمس النهارو جود داشت و اخبا ر از علت‌های طلاق و محا کمه زن و شو هر درموارد مناز عا ت شا ن‌ماخوذازاخبار های ارو پائی گاه گاه به چشم مـی‌خورد . اما هنو ز سخن از زنده گی ز نا ن کشو ر در میا ن نیست .دور ه امین عبدالر حمن خان کـه صلا بت وو حشت حکمر وائی ا وقصه ها دارد آنچه از خار ج کشور میر سد افسا نه های بیشمار ی ازکتب بازارقصه خوانی‌پشاوراست‌که در تاریك نگهدا شتن و دراسارت‌آ ورد ن فکر انسان کمك میکنـد

فقط باشرو ع نشرات سراج الاخبار افغانیه بر هبر ی محمود طرز ی است که بر خی نشرا ت آ گا هی‌دهند ه و بیدار کنند ه و با اوزش اجتماعی در مورد ز نا ن امکان‌نشرمیبا بد . برا ی اینکه و ضـــع اقتصاد ی ، اجتما عی‌و فر هنگی‌قبل از آن را بصور ت فشرد ه در یابیم یك نوشته مو جز سراج الاخبا ر پرد ه از وضع جا معه پرده میدارد .بتاریخ ۳۰ عقر ب ســـا ل ۱۲۹۰ ه ش نو شته تحت ع نوا ن ((دار الیتا ما))درار تبا طبه‌مناسبت‌ایجاد نخستین یتیم خا نه درکشور بچاپ میرسید که در مقدمه آ ن می‌خوانیم : ((دارالیتا ما یعنی یتیم ـ خا نه این چه کلمه عجیب و غریب‌است ؟ آ یا بخا طر خیا ل کسی میگذشت که در افغانستا ن‌شفاخانه‌ها ، یتیم خا نه ها، مکتـــب‌ها ، ما شینها ، تلیفو نها ، بر قی ها ، بروی کار ایـــنـــد ؟ عرابه هـــا ، بایسکل ها ، مو تر ها ، بر آن براه‌افتد ؟ اگـــــر پـــیش ا ز د ه سا ل این سخنا ن را کسی میگفت‌در افغانستا ن این چیز خنده کنی است بر عقل‌او میخند یـــد ند .))

تصو یر جا معه ما در ست‌همینگونه‌بود واین در آن مقطع زمانی اســت که در کشو ر هـــای ارو پا ئی‌کشور ها ی قار ه امریکا و اغلب کشو ر های آ سیا ئی سـد ه هاپیش با پدیده ها ی یـــاد شده آشنا بود ه نه تنهابر امکا ن‌ساختن‌آن‌کسی خنده نمیکرد بلکه ضرورت آن نیز امر عاد ی رو ند تکا مـــل‌جا معه محسو ب میشد .

در او ضا ع و احوا ل‌که سخن‌گفتن‌از مکتب و شفا خانه‌و ما شین و تلفو ن ، عرا به ها و مو تر هاوبایسکل ها به نظر مرد م مسخره می آ مد سرا ج الاخبا ر افغا نیه دل‌پدر یا ژد ه در جمع سود منفذترین مطا لب بیدار کننده برا ی نخستین‌بار تلاش برا ی بیدار ی ز نا ن و فرا خوا ن مر دم به تا مین‌حقو ق‌آنها را با احتیا ط ازطریق((معر فی زنا ن نا م و ر جهان)) در پیشـــ گرفت .

این سر یا ل بیدار کننـــده وبرا نگیز ند ه از شماره ۵ هفت‌سال

او ل سراج الاخبار با ین مقد مه آغا ز یافت :

((اگرچه بعضی اشخا ص بر ما ایراد و اعترا ض هم بگیر ند که در میا ن مردان ماهنو زدرصندیك خوانای اخبا ر و دانا ی آثار پیدا نمیشود چه جا ئیکه ز نا ن....)) نو شته های تحت عنوان زنا ن نامو ر جها ن تا بیست و چارشمار ه جسته و گریخته دوا م میکند و در آنها از قهرما نی ها ، نقش های عا لی زنان در تاریخ و توانائی که آنها د رسهم مشترك شا ن با مردان در جهت حل مسایل زنده گی اجتما عی دارند مطا لب ز یاد ی گرد آ ورد ه شده چنانچه در شماره سوم سال د و م ازشهامت آن زنا ن ایرانی یاد میکند که بر ضد بروی کشید ه ، مسلح وارد مجلس ایرا ن شده ونما یند گا ن را از امضا ء قرارداد اسار ت آ ور سا ل ۱۹۰۷ بار وسیه تزار ی منع میکنند .

نگا شته های سراج الا خبا رافغا نیه درز مینه رو شن سا ختن تاریخ ز نا ن با عکس العمل ها ی نیز مواجه گشت چنانچه در قوس ۱۲۹۲ مکتو ب عنوا نی اداره رسید که درآن یکنفر بنام محمد رفیق خان نو شته بود : ((چو ن افغا ن یك طایفه جلیله و شجیع همت اند هر گا ه به جا ی بحث از نا موزنان در تعریف تو پ و تفنگ ، اسلحه وآلات جنگ افزود ه میشد بهتر بود)) . محمود طرزی نا مه را منتشر و جوا بش را نیز در رو شنی وضع جهان در حال پیشر فت با منطق قوی اما محتا طا نه نو شت. ایـن سوا ل و جوابها چند بار ادامه یافت با لا خر ه در آ خرین شمار ه سال سو م سر یال مصر فی نامو ر ز نا ن جها ن قطع گردید و شمار ه د راصد سا ل ۱۲۹۳ ه خبر میدهد که تاز ما ن دوا م جنگست او ل جها نی این نشرا ت معطل قرا ر داده شد .

در سلسله نشرا ت سراج الاخبار باز هم تحت عنوان ((مهر نکاح و مراسم عرو سی و تغذیه)) مطلب به نشر میر سد که در آ ن اهل معارف به تنو یر اذها ن مرد م جهت مبارزه با بار سنگین این سنت ها فرا-

خوانده میشوند و مجلسی نیز درین زمینه در لیسه حبیبه بنام مجلس معار ف تشکیل میگردد .

با حصو ل استقلال سیا سی کشور و به قدرت رسید ن ((نهضت جوانا ن)) وانفاذ نظام نا مه اساسی (قانو ن اساسی) سلسله ازآزادیهای مد نی و دمو کرا تیك به صو ر ت عام به جامعه اعلا م میگردد که در رو شنی آ ن کا ر برا ی تا مین حدا قل حقو ق ز نا ن نیز جا ن میگیرد .

نخستین مکتب برای ز نا ن کشور (عمد تا شهر یا ن کابل) بنام مکتب مستو را ت در سا ل ۱۹۱۹ـ میلادی اساس نها د ه شد و پروگرام بسیار مو ثر و متنا سب با شرایط آنز ما ن به این مکتب طرح و تدوین گشت . کتبی که بنام امان النسوان برای دور ه رشد یه تنظیم یا فت چنا ن بود که از تاریخ طو لا نی ز ند گی اجتماعی ز نا ن تصو یر خو بی میداد . یکسال بعد از تاسیس مکتب مستو را ت جر ید ه هفته وار ی بنا م ار شاد لنسوا ن ا زطر ف بانوا ن و طن به نشرا ت آغا ز کرد . درین دور ه هنو زمسا عیت ها در برابر نا م ز ن چنا ن بود که مد یر مسوو ل و سرمحر ر آ ن نا مها ی شا ن رامستعار و با حرو ف مینو شتند چنا نچه اسم مد یر آ ن (ا ـر) واسم سر محر ر آ ن (ر ـا) قید شده که عبارت انداز (اسمارسمیه) زوجه محمود طرز ی وروح افزادختر محمد ز ما نخان الکتب . ار شاد النسوان بروی کاغذ نازك در چا پخا نه سنگی نخست در چهار صفحه و بعد ها در ۱۲ صفحه انتشا ر مییا فت. مرکز چاپ جر ید ه کا روا ن سرای کابل بود . مطا لب از قبیل صحت ، زندگی و حقوق زنان ، تربیه اطفال ، تدبیر منزل و غیره در آ ن نشر مییا فت. تشویق ملکه ثریا در نهضت زنان نقش مو ثری دا شت در سا ل ۱۹۲۲م اولین شفاخانه نسوان و ا طفا ل افتتا ح شد ، محصلان جهت تحصیل اعم از د ختر و پسر به خا رج کشور

مخصو صا تر کیه فر ستاده‌شدند، تشویق در جهت رفع حجا ب عملی میشد ، نکا ح صغیرا ن ممنـــو ع‌قرار گر فت و با رفع و لغو کا مل برد ه گی عده از ز نا ن کنیزرهائی‌یا فتند ... این اعما ل که جز پلان دو لت ((جوانا ن افغا ن)) بود ازهما ن ابتدا خشم نیرو ها ی‌سنـت گرا را برمی افرو خت چنا نچه در جرگه ۱۳۰۳ه . ش‌درپغمان‌دولـت نا گزیر به برخی عقب نشینی‌هـ گردید .

درین جر گه‌نکاح صغیر ان‌مجازشنا ختـه شد ه و تحمیل گردید که زنا ن با ید در خانه تحصیل کنند تحمیلات دیگر ی نیز که‌شاه امان‌ـ الله در آ ن حا لت خاص‌اضطراری‌مجبور به پذ یر ش آ ن بود مطرح شد ولی هنگا میکه شاه از سفـــر طولانی به کشور ها ی ا ر و پـــائی و آسیا یی بر گشـــت پرو گر ام‌اصلاحی او دو باره شدت‌یافت . در کنا ر اصلا حا ت‌اقتصـاد ی ، اجتماعی و فر هنگی و سیع انجمن حما یت نسوا ن به اشترا ك ۱۲۰نفر از نما یندگا ن ز نا ن کا بـل تشکیل شد . یك مکتب تد بیرمنزل‌در با غ علیمردا ن به معلمی‌معلمان جر منی و تر کی تا سیس گردید و بار دیگر برلغو نکاح صغیر و رفع حجا ب‌زنا ن تا کید شد .تحصیلات‌پسرا ن و د خترا ن در مکتب های ابتدائی مشترك ساخته شد . دولت‌هد ف خود را در تعمیم معار ف به دختران وپسران‌اعلام‌داشت. شفاخانه‌زنان تو سعه یافـــت و از دوا ج صا حبمنصبا ن با ز نا ن خار جی‌ممنو ع قرار داده شد .(۳۷)

تحو لا ت بنیاد شد ه همراه بامجمو ع اصلا حا ت اقتصـاد ی ، اجتماعی و فر هنگی به عمد ه‌ترین‌عوا مل تحر یك نیرو های‌ارتجاعی مبد ل گشته همکار ی های‌بیدریـغ‌شبکه های جا سو سی استعما ر بر یتا نو ی و تکیه گاه های محلی‌آن ار تجا ع فیودا لی رابه مقاو مت شد ید وادا شت و هنو ز مکتـــب‌مستورات به سطح لیسه ار تقـــا

---

۳۷ ـدستگیر پنجشیر ی.پیدا یش ور شد سر ما یداری در افغاـ نستان .

نیافته بود که با یك اغتشاش داخلی بخشی از ما ستر پلا ن انگلیس بر علیه تر قی اجتماعی در کشو رما به پیروزی رسید .

۲ـ دور ه اغتشا ش و سالها ی استبداد :

در حدود نزد یك بیك دهه حکمر وائی شاه اما ن الله پروگرام های و سیع و متنو ع اقتصاد ی ،اجتماعی سیاسی و فر هنگی طرح و قسماً در معر ض اجرا قرارگرفت ولی این پر و گر ا مها ی اصلاحی و تحولا ت مطرو حه عمد ه تا جنبه رو بنا یی دا شته در تغییرمناسبات تولیدی جامعه و متنا سب به آزدوه گر گو ن سا ختن ذ هنیت جامعه به سود تحولا ت ترقیخوا ها نه چندان اثر ی ندا شت و تکیه گا ه های نیرو ها ی عقب گرا همچنا ن باقو ت با قیما ند . این و ضع همراه با شد ت فسا د در اداره دو لتی که بتدریج عنا صر اصلی نهضت ((جوانا ن افغا ن)) را از صحنه را ند مو جب گردید که شبکه های استعمار ی با دست باز به تعمیل تو طئه های ار تجاعی کمك کند .

در سا ل ۱۹۲۸ میلاد ی در نتیجه شکست نیرو های دو لتی دربرابر نیرو های حبیب الله کلکانی مشهور به بچه سقا شاه امان الله از سلطنت استعفا داد و از کشور بیرو نرفت. حکمر وائی جد ید که و سیله تعمیل پلانها ی بعد ی عناصر موزی وضدنهضت امانی بود یك قلم بر همه اصلا حا ت دور ه قبلی خط کشیده دروازه های ملکا تب اعم از پسرا ن و دخترا ن بسته شد ، عنا صر تر قیخوا ه بنا مها ی طر فدارا ن شاه اما ن الله به اتها م کا فرولاتی بود ن یکی بعد دیگر ی سر به نیست سا خته میشد . فضا ی مختنق وهرج و مر ج لجا م گسیخته مصونیت جان ، ما ل و نامو س مردم را ا زمیا ن برد و دو ر ه سیاه وظلمت باری مستو لی گشت . عناصر تصادفی، فر صت طلب ، مغر ض و تو طئه گر شا ه مخلوع را با همه طر فدارانش تکفیر کرد ، از جمله اتها مات تکفیر این بود که میگفتند:((سلا م شفا هی را منع و به اشار ه سر

تبدیل ساخت . عوض د ستـــار کلاه مقر ر کرده ، لبا س جد ید را عو ض لبا س قد یم معین نمود ، ریش تراشی را رواج سا خت ، مکا تب ز نا نه تا سیس کرد، برقع را برانداخت ، متعـــــلما ن را در خارج فر ستاد ه ، با علمای دیـــن مخا لفت داشته ، محصلین درمکاتب انگلیس تحصیل کرد ه ، درشرع فساد روا داشته ،سنه قمر ی رابه شمسی تبدیل سا خته ، تا ریخ وسنه انگلیسی را اعلان کرد.»(۳۸)

دور ه اغتشا ش از نه ماه ز یاددوا م نیاورد و این پیش پرده ئی بز ود ی عقب زد ه شد . بدنبال آن قدر ت بدست محمد نادر شا ه وبعد تر برا ی مد ت طولانی بد ســـت فر زندش رسید حا کمیت د و الت جد ید نخست عمد ه تا برپا سداران سنت های کهنه و مدا فعین ذ هنیت های عقب مانده فیودا لی تکیه زدعناصر تر قیخوا ه و بقا یای جنبش جوانا ن افغا ن را با کشتا روزندان و تبعید ها از صحنه نا پد یدساخت وانگز بیسیو ن ((تفتیش عقا ید))رابه او ج آ ن رسا ند . اما بد لیل آنکه جامعه یك دور ه کو تاه ا زتحو لا ت اجتماعي ، اقتصاد ی و فر هنگی و بو یژ ه آ زاد یـــها ی دمو کرا تیك تا حد ی بهره برد ه بود و به آ ن آشنا ئی داشتند .حاکمیت جدید ا ین نزا کـــــت را در نظر دا شته همرا ه با تو جه به شرایط جد ید جها نی ناگز یر به احیا ی بر خي ریفو ر مها ی دوره شاه اما ن الله شد ه و مو سسا ت تعلیمي از جمله تعلیما ت برای زنان را با احتیا ط وبه تدریج احیا کرد . این پرو گرا مها ی اصلا حی تاحدی محا فظه کارا نه بود که در عر صه تعلیم و تر بیه ، خدمات اجتما عی ومطبو عا ت نه از جهت کمیـت و نه از جهت کیفیـت آ ن از دور ه قبلی در طی نزد یك به دو دهـــه تجاو ز نکرد . درین سا لها استبداد بسیار خشن حکو مت ها شم خان مرد م را با ن وادا شت تا به حـق آنرا ((استبداد کبیر)) نام گذارند. شـــد ت استبداد دو لتي ، و جود وتعمیق منا سبا ت استثـــمار ی

۳۸ــ افغانستا ن در مسیر تاریخ صفحه ۸۲۷ــ۸۲۸

فیودا لی ، دست باز داد ن به نیروهای عقب کرا و مدا فع ذهنیت های قرو ن و سطا ئی ، سر ا ز یرشدن‌فر آ ورد ه های صنعتـــی دنیا ی سر ما یه دار ی که مو جب‌ر کودصنایع دستی و کار پیشه ورا ن شهر و ده میگشت و صد ها هـزارانسا ن را به قا فله بیکارا ن فـرا میخواند همه و ضعی‌بود که درکنارمردا ن ز نده گی زنا ن رانیز به مر گ تدریجی موا جه سا خته‌بود. چو ن صدا ی هرگونه‌اعتراض و نا خر سند ی ازو ضع‌به شد ت‌خمو ش سا خته میشد بنا در یـن دوره سخن از تامین آ زادیـــها ی‌دمو کرا تیك و حقو ق اقتصاد ی و اجتماعی نه تنها برای ز نان بلکـه‌برا ی مردا ن‌نیز ممکن نمی شد . سنن اسار ت آ وردربندنگهداشتن‌زنا ن همچنا ن شد ت میبا فت وبه زنده گی اجتماعی ز نا ن سایه می‌افگند .

جنگ جها نی دو م که مجمو ع‌ارو پا و بخشی از کشو ر هـا ی آسیا ئی و افریقا ئی را با کشورهای شما ل امریکا دربر میگر فت بر تشد ید بحرا ن اقتصاد ی‌ومالی‌جا معه ما نیز اثرا ت ژ رف‌گذاشت اغلب مواد مورد نیا ز مردم که ا زخار ج وارد میگشت دچار ر کو د گشته و در دا خل کشو ر به امرتشد ید احتکا ر بز یا ن مرد م‌قوت بخشید . این کار ز نده گی‌خانواده‌ها را بهم زد ه فا صله فقر وثروت هنوز هم وسیع تر گشت . ز نا ن‌کشور درد این و ضع را بـــیش‌از مردا ن در سیما ی اطفا ل خـــو داحساس میکرد و لی نه تنها دست و پا بلکه صدایش نیز به زنـــجیربسته بود .

۳ـ نخستین نشا نه های تمایل‌به‌مبارز ه دمو کرا تیك دربین‌زنا ن کشور :

جنگ جها نی دو م و شکست‌فاشیز م هتلر ی در برابر اتحاد ـ شورو ی و سایر نیرو های ضـــدفا شیستی و پیروز ی پی در پـی انقلا با ت اجتماعی متر قی درکشورهای ارو پا ی شر قی ، کشو رهای

آسیا ئی و از جمله کشو ر ما رانیزتکا ن داد . دوا م حکو مت دار ی بهما ن شیو ه های کهنه و مبتنـی بر تعمیق اختنا ق سیاسی بصور ت ناگز یر جا یش را به نو ع ادار ه معتد ل تر و با لنسبه دمو کرا تیك تر میگذاشت در تعمیل این ا مر نارضا یتی های شد ید و دوا مدار مردم افغانستا نَ که سا لها ی طو لانی با ر اختنا ق و استبداد خشن فیو دا لی رابدو ش کشید ندعامل نیرو مند دا خلی بود . در سا ل ۱۳۲۵ ه. ش کرسی صدارت ا زسر دار محمد هاشم خـــان به برادر دیگر ش سر دار شاه محمودرسید. کابینه جد ید باتو جه به نارضایتی های در گلو خفه شـــده مر د م ،شرایط ز ما ن و بحرا ن شد ید اقتصاد ی واجتماعی که جا معه رابه سختی تهد ید میکرد ،دست به اعـــلام یك سلسله آزادیهای دمـوکرا تیك زد از جمله قانون مطبو عات انفاد یافت اصو لنامه انتخابـــات برا ی شورای ملی طر ح شد وبنیاد یك سلســـله ریفو ر مهای تیـــپ بور ژ وا ئی گذا شته شد . بـــه سلسله همین پرو گرامهای اصلاحی وریفور میستی اساس مو سســـه نسوا ن (انجمن خیر یه نسوا ن) یا (دمیر منو خیریه تو لنـه) درسال ۱۳۲۵ در کابل گذاشته شد ،بنیاد مادی این مو سسه خیر یه در ابتدا به مبلغ دو صد هزار افغا نی پو لاعا نه شهر یا ن کابل که ارا کین در بار نیز در آ ن سهم دا شتنـد گذا شته شد . این مو ســـه د ر ابتدا به ز نا ن بی بضا عت کمـــك میکرد و به امـــور سواد آ موز ی تنظیم ، تشویق و تعمیم کار های دستی ، امور خانه (تدبیر منز ل) وغیر ه تشبث مینمود . مو ســـه یکسا ل بعد از تشکیل خود بـــه اتکا ی بخشی از کمك ها ی اراکین در با ر و دو لت و بخشی از کمك های خیر یه بانك ملی بیشترشکل گر فت و هیا ت تحت ر هبـــر ی میر زا محمد یفتلی وز یر دو لـــت به اشترا ك علی محمدمعاو ن صدارت میر قاسم خان وز یر عد لیـــــه ،عبدا لمجید زا بلی رئیس بانك ملی و عبدا لهاد ی (داوی) مسوو لیت رهبر ی ، تنظیم و انســـــجا م.

تشکیلا تی و سازما نی این موسسه‌را بدو ش گر فت .(۳۹)
باتو سعه تشکیلا ت این‌موسسه‌و و سعت فعا لیت های ز نا ن در شعبا ت مر بو طه آ ن مو سسه‌مذکو ر بیشتر جا ن گر فت.سواد آموز ی که به سیستم لابا ك تعمیل‌میگشت تعدا دمحدود ی‌از ز نا ن را بخود جذ ب کرد .
کتا بخا نه مو سسه ایجاد ، کلوپ،سینما ، و با غ‌عمو می برا ی ز نا ن شهر تخصیص داد ه شد . مجله‌میر من که مخصو ص کار وز نده‌گی زنان بود به نشرات خو د آغازنهادوزنان و دو شیزه گان قلم بدست چو ن محتر مه معصو مه عصمتی ،نفیسه شایق ، پیغله کبرا، صالحه‌ـ میرزاد ، میرمن لطیفه کبیر سراج،شایسته مقر واله و دیگرا ن بـــا تلا شها ی در خور ستا یش بکا رهای تنو یر ی پر ا ختند.درنشرات سالهای نخستین مجله بیشتر باطریق تر جمه و اقتبا س ها و ضع ز ند ه گی ، کار و فعا لیت زنان‌در ارو پا و سا یر کشـو ر ها ی جها ن معلو مات داد ه میشد و ازین‌طریق تلا ش میشدتا نقش زن رادر ساز ند ه گی جامعه اثبا ت و بـــه‌پیدار ی ز نا ن کشو ر یار ی‌کنند. زن در خدما ت عسکر ی ، ز نا ن‌در عرصه دیپلو ما سی ، ز نان در کارهای تولید ، فعالیت آفریننده‌گی‌هنر ی زنا ن جها ن همه‌و همـــه مسایل مورد بحث و برانگیز نـد، برای‌زنا ن‌کشوربود(البته‌برای‌آنانیکه سواد داشتند و بخو اندن‌آن دست‌می یا فتند)
از سا ل ۱۳۲٦ ه تلا شهـــای‌محسو سی در کابل ، قند ها ر ، ننگر هار ،و چند شهر دیگرصورت‌گرفت تابه جمع آ مد ن جـوانا ن بیدار کشورهسته‌یی‌از یك جمعیت یا حزب سیاسی گذاشته شـــود مبتکرین وطراحا ن این تلا شهـای‌تر قیخوا هانه کی ها بود ند، چه اهدا ف داشتند و چگو نه طی‌طریق‌کردند مورد بحث مانیست .
جالـب اینجا ست که بازی د رسال ۱۳۲٦ ه مجله کابل عنوا نی

۳۹ـ مجله میر من شماره او ل سال او ل .

زابنام «ویش‌زلمیان» به‌اقتراح گذاشت‌وتحت‌همین عنوا ن‌ازنویسنده گا ن بیدار جامعه تقاضا میکند که مطالب‌و فر آ ورد ه ها ی فکر ی و ذهنی خود را ار سا ل نما یند. مطالب هنگفت‌مخالف‌و موافق،همگون و نا همگون‌بدفتر مجله‌فرستاده‌شده‌که‌بعدهابجا ی یك شمار ه مجله شکل کتاب مستقل رابخود گر فته چاپ‌ونشر میشود . در جمله این‌نوشته هاو اظهار نظر ها عد ه از ز نا ن‌کشو ر نیز به ارا یه نظر یا ت‌خود تو صل جسته که تا حد ی‌پخته‌گی‌وعلاقه آنها ر ا به‌زنده‌گی‌سیاسی و اجتماعی جا معه ما نشا ن‌مید هد ونشانه‌های ازتمایلات د موکرا تیك در آ ن محسو س است. میرمن‌حمیرا تحت عنوا ن((جوان‌وعا یله)) بانکه بیشتر به نقش زن در تربیت‌اطفا ل تکیه دارد و لی نگا شته های او پخته گی لازم سیاسی وقدر ت نو یسندگی او را نشا ن مید هد ، میر من حمیده نیز درپارچه کو تاه ادبی احساس تحول طلبا نه خود را منعکس میکند ،میر من ماگه رحما نی طی‌نو شته طولانی به نقش زن در تر بیت‌اطفا ل و جوانا ن عطف تو جه‌کرده وبرای نخستین بار از ز یا ن بار بود ن از دوا ج های‌جبری پرده‌بر- داشته و با تا کید بر تعمیم تعلیم‌و تر بیه ز نا ن و تنو یر اذها ن عا مه خواستا رمبارزه باسنن زیان‌آور اجتماعی شده است . میر من رابعه حیرت مقدم برهمه درمضمون‌تحت عنو ن ((دخترا ن‌به جوانا ن کمك کند)) پیو ند مبارز ه را به‌خاطر آیند ه رو شن جا معه خو د خوا سته است مطا لب یاد شد ،نشا ن میدهد که حداقل در سطح شهر ها نشا نه های از مبارز ه‌برا ی رهائی زن از اسار ت دید ه شده و فرو غ در حا ل رو شن‌شد ن است. ولی تا آنجا ئیکه به تصو یر ز نده گی ز نا ن در سطح‌کشو ر ار تبا ط میگیرد جه خو ش است فشرد ه یك تحلیل جا معه‌شنا سا نه میر من ابو بکر(میرمن رقیه ابو بکر) را شاهد آوریم .این‌خانم افغا ن و نو یسند ه پر توا ن کشو ر نخست تاریخ ز نا ن را به‌چار دوره تقسیم داشته به نحوی‌که:

۱ـ دور ه ابتدائی که ز ن از همه آزادیها بهر ه مند است .
۲ـ دور ه ایجاد حکو مت،بوجودآمد ن استبداد سیاسی ... که زن نیز اسیر آ ن شد .
۳ـ٤ـ دور ه او ج قیا مها علیه استبداد سیاسی که از غر ب منشاء گر فته و زن نیز از پرتو پیروزیهاره سو ی نجا ت کشیده است .
او مینو یسد : ((در کشورماحال زنا ن به هر چار دور ه ار تبا ط گر فته میتوا ند بگو نه که او لی مشا به ز نده گی کو چیها و بادیه نشین ها است که ز ند ه گی ساد ه مگر فعا ل دار ند و از تکا لیف حیات مدنی در اما ن انـدوگر دشرو آزاد ی نیرو ی شگفتی با آنها بخشید ه است . قو ه مقا و مـت شا ن ز یاد و با مردا ن یکجا کا ر میکنند از لذ ت آ زاد ی و نشا طکارمستفید مگر ازلذ ت حیات اد بی و عقلی بکلی محرو م اند . دسته دو م کنیز محض و نه تنها ازحقوق خود باالمره محروم است بلکه درمنتهی فلا کت و شکنجه بسر میبر ند اینها عمو ماً شهر نشینا ن ولایات اند. غنی و فقیر محکو م مطلق مردان و با تعصبا ت و استبداد های قرو ن وسطا ئی موا جها نـد . خاصـتـ آنها پیکه شو هرا ن شا ن از سوا محرو م ولی پو لدار با شند حـق مکا لمه با شو هر را ندار ند ، در یك سفره نمیتوا نند باآنهـا طعـا م بخور ند ، ظر ف آ ب بدست منتظر امر است ، شخصیت او به حیث یك انسا ن نزد مرد مجهول بوده ...ازآزاد ی حیا ت بدو ی و هم از لذت حیا ت عقلی و ادبی عصر هـر دو محروم است . دسته سوم شهر نشینا ن مر کز و در ست نقـطه مخالف آن دسته های دیگـر نـد. اینها منتها ی آ زادی فا میل رادارابود ه رفتا ر مرد در برابر شـ عین ر فتا ر مردا ن غربی است با این تفاوت که مردان غربی در شخصیت زنان نفوذ کرد ه و در تغییروتحول فکر ش مو ثر است اما در اینجـا چنین نیست . دسته چار م آنعد ه محدود ی است که در این او ا خر

تحت تر بیت گر فته شد ه ودستهٔ جد ید مر کز ی جا معه ما راتشکیل مید هد و به آرا یش جسم و روح آنها پر دا خته میشود . (٤٠)

مقا له و تصویری که از زنا نافغانستان تو سط آ ن نو یسند ه شنا خته شد ه ارا یه شد ه گر چه از بسی جها ت قابل تامل است ونمیتوا ن بر همین تقسیم بند ی هاز یاد تکیه کرد و لی آنچه محقق است آنست که زنا ن طبقا ت زحمتکش و مو لد نعمات مادی عمدتا در رو ستا ها و حتی ،حو مه شهرها به علت نا گز یر ی شر کت آنها در تو لید اجتماعی از بر خی آزادیها ی طبیعی بهره دا شته اما فقر و تنگد ستی و کار های توا نفر سا ی تو لید ی زنده گی آنها را همواره تهد ید داشته ، دشواراست از صحت مند ی ز ن و اطفال زحمتکشا ن باطمینا ن سخن را ند. بین ز نا ن کو چی نیز به تنا سب وضع ز نده گی میتوا ن بصور ت نسبی از تند رستی صحت وزیبا ئی طبیعی صحبت کرد . همچنانکه درشهر هاهم فقط مشتی از خا نواده های محدود که بیشتر به اریستو کراسی شهر ی و تعلیم یا فته ارتباط داشته میتواند نمونه های از آزاد ی و برابر ی مرد و زن در فامیل را ارا یه کنند . ز نا ن زحمت کش و خرد ه بورژ واز ی شهر ی حتی تاکنو ن هم بشدت درگرو برخی سنت ها ی اسارت آ ور قرون وسطا ئی در گیر اند و آزادی و برابر ی برای آنها به مفهو م واقعی کلمه و جود نداشته است .شا هد مد عا ی ما و جودهزاران زن چادر ی پو ش و تحت حجاب قرا رگر فته شهر کابل مر کز کشو ر است که هر رو ز بالا استثنا با ن رو بر هستیم تازه اینکه تنهاحجاب بر اندا ختن مفهو م آزاد ی را نداشته همین هزاران زن پیرووجوان را که روزا نه بدو ن حجا ب میبینیم و دسته دسته بسو ی کار های دو لتی ، مو سسا ت تعلیمی و یا تو لید ی و امثال آن میرو ند چه

٤٠ ـ غلام حبیب نو ا بی (زن اسا ل ١٣٣٨ ه مطبعه عسکر ی مقاله میر من ابو بکر .

بسا که دست ها ی لطیف شا زبه هزار و یك زنجیر اسارت پدر سالا ر ی و بی حقو قی های اجتماعی بسته است و از آزادی و برا بر ی حقو قی جز نا م حا صل عملـــــی ندار ند .

٤ـ کار ، مبارزه و زند ه گـی زنان افغانستان در یك و نیـم دهـه قبل از انقلاب :

قبل از سالهائیکه در ذیل ازآن صحبت خوا هیم داشت بار ی د ر سال ١٣٣٥هـ، ش نوعی از آزادی‌های معینی برای ز نا ن کشـــو ر اعـلام شد که بعدا آنرا بنام نهضت زنا ن مسمی داشتند . این حرکت که گا می به پیش محسوب میشود چنا ن محدود بود که میدا ن وسیع به سهمگیری ز نا ن د ر حیـــــات اقتصاد ی و اجتماعی جامعه نمیدا د با نهم زمانیکه تب وتا ب ز نده گی جا معه در پا یا ن دهه چار م سده روا ن هجر ی شد ت گر فت ادامه زنده گی در نو ع اختنا ق وستمگری برای توده های وسیع مـــــردم جا معه و رو شنفکرا ن پیشرو و آگا ه آن غیر قابل تحمل گشـــت کاسه صبر توده ها لبر یز شد، اراده با لقو ه خلقها ی کشو ر وشرایط تغییر یافته جها ن محا فل حا کمه را بدا ن وا دا شت که بـاطر ح قانو ن اساسی جد ید یـك سلسله آزادیها ی دمو کرا تیك رابرای مرد م کشو ر رو ی کا غذ وعده دهند . این آزادیها هر چنـدر مورد ز نا ن بصور ت اخص از همان کلمات تکراری همه قوانیـن اساسی گذ شته چیزی تازه نداشت ولی در مجمو ع زمینه های شکـل گیری ساز ما نی مبا رزا ت دمو ـ کرا تیك در و جود جر یا نهـــا وجمعیت های مختلف سیاسی وشکل گیر ی مبارزا ت صنفی برای زنان تا حد ی ممکن گشت . در ســا ل ١٣٤٤ هـ ش به ابتکا ر ح.د.خ.ا .بنیاد ساز ما ن دمو کرا تیك زنان افغانستا ن بخا طر تداو م سنـن مبارزا ت قهر ما نا نه ز نا ن افغا ـ نستا ن گذا شته شد . این سازمان صنفی هر چند از جهت پیو ند آ ن به ح.د.خ.ا ، جانبداری معینی ایدیولوژیك وآرما نی را از خود نشا ن

میداد و لی در جهت جلب هر چه‌و سیع ترز نا ن کشو رو تبد یل ساز ما ن بمر کز تشکل نیرو مندزنا ن افغانستا ن از استقلا لیت معین ساز ما نی بهر ه مند بود ه‌ساز ما ن به فعا لیت دوامدار مو ـ سسه نسوا ن‌که‌شکل خاص دو لتی‌داشت و نو ع شکل گیر ی پیش نبود فقط از آ ن جهت که دریـن‌دسته و یا به طریق آ ن عد ه ا ز زنا ن صا حب نظر نو یسند ه وچیز فهم سا لها بخا طر بیدار ی زنا ن میهن ما بمبا رز ه پر دا خته‌بود عطـــف تـــو جـــه‌بیشتری داشت و میخوا ست بانفو ذ در آن‌به‌و حد ت کار ساز ما نی و صنفی زنا ن افغانستا ن شکل دهد و نیزساز ما ن دمو کرا تیك زنان افغا ـ نستان پیوسته تلاش میورزید تاروابط خود را با بخشی از ز نا ن متشکل شد ه در نیرو های ملی ودمو کرا تیك بر پا یه و جـــو ه مشتر ك صنفی شا ن استقـــرا ربخشد . ساز ما ن بصور ت وسیع در مکتب ها ، پو هنتو ن ها و مو سسا ت دو لتی و نیز بعد ها د و ولایات ، ولسوالی ها وعلاقه‌داریهابکار و مبارز ه بخا طر حقو ق‌صنفی و ساز ما نی خود ادا مه داد و بـه‌تدر یج به کمك اعضا و هواخواهان خود به نیرو ی صنفی معین مبد ل‌شد تا آ ن حد که توا نست دراغلب جشن های همبستگی بین المللی‌زنا ن (۸مار چ) رو ز بین المللـی همبستگی کارگران و سایر جشن‌ها سهم فعا ل ایفا نما یندو هرقدر که ساز ما ن به تشکل و پختگی‌خود به تدر یج می افز ود به همان پیما نه صفو ف آن و سعت‌یافته‌درمار شها . تظا هرات واعتصابا ت توده ئی و روشنفکری‌کشـــور سهم‌میگر فتند . مبارزا ت.ز نان‌تشکل یا فته در س.د.ز. اهرچند دریك‌ونیم دهه قبل از انقلا ب جنبش‌در حا ل قدر ت گیر ی فعا ل ز نا ن‌رانشا ن مید هدوفعا لین‌این‌سازمان در عر صه های مختلف ز نده گی‌اعم ازتعمیم سواد ، پیشبردصنایع دستی ، تد بیر منز ل و انجام‌برخی‌کمك هابه زنان بی بضاعت وسهم‌ـ

گیر ی در خد ما ت اجتماعی کشورمحور تو جه بیشتر بوده است با آنهم نمیتوان مجموع کار ، مبارزه‌وفعا لیت بیدار کننده و انجـــا م خد ما ت اجتماعی به‌ز نان کشو ررا در چار چو ب این سازما ن‌صنفی حلاصه کرد . کار ، مبارز ه‌وفعالت‌بیدار گرا نه رو شنفکرا ن کشور اعم از ز ن‌و مرد از طریق نهاد های‌دو لتی و با استفاده از رسا نـــه های گرو هی هر چند خصلت‌فردی‌را داشته ولی‌از موثریت‌بیدار کننده نا چیزی بر خور دار نبود به‌طورمثال از سال ۱۳۵۵ ه بر عـــلاوه نشرا ت مجله ،میر من ، مجله‌دیگری‌بنا م‌کهول‌به‌نشرات‌خود آغا ز کرد. این مجله بدو ن شك در هوردحقوق‌و آ زادیـ ـهای ز نا ن و مسا یـــل تاریخ وز ند ه‌گی آ نان و پیشـــــ‌کشید ن معر فی نامه ها اززز نا ن نا مو ر کشو ر و جهان خد ماتـــی‌خو بی در عر صه کاربخاطربیداری زنا ن میهن و مبارز ه با سنت های‌زیا ن بخش‌اجتماعی انجا م داد. با نو سعه عر صه تعلیما ت ابتدائی ،متو سطه ، ثانو ی و عا لـــی د ر کشو ر و جذ ب تعداد ز یاد ی ازدخترا ن وز نا ن کشور در آن‌ونیز گستر ش سا حه مشاغل تولید ی‌وغیر تولیدی برای ز نـــان وبنیاد گذاشتن بر خی نهاد های خدمات‌اجتماعی برای ز نا ن در جنـــب س.د.ز.ا مبا رزا ت خود انگیختـــه‌ز نا ن نیز شکل‌میگر فت‌و به‌یکی از نیرو ها ی با لقو ه جا معه‌برای‌دگر گو ن سا ختن و ضع ودر هم شکستن چار چو ب سنا سبا ت‌غیرعادلا نه اجتماعی تبدیل میشـــد . تاثیرا ت مبارز ه متشکل و خـو دانگیخته ز نا ن در سا لهای‌نزدیك به انقلا ب در شهر ها با قـو ت‌محسو س بود و را ه را به سمو ی دهات و رو ستا های کشو ر نیـز به تدریج میگشود و به‌این گو نه زنا ن کشو ر وارد عر صه‌زنده‌گی‌سیاسی و اجتماعی کشو ر شد ه الرا ت ژر ف بر تقو یت برو سه‌مبارز ه دمو کرا تیك و انقلا بی‌در کشو ر میگذا شت .

فصل چهارم :
بخش اول

الف ـ پیروزی انقلاب وپیامدآن در زندگی زنان :

پیروزی انقلاب ملی و دموکراتیک ثور یک امر تصادفی نه بلکه نا شی از قانو ن مند ی تکامل اجتماعی تاریخی جامعه ما بود . این انقلاب که با قیام مسلحانه هفت ثور سال ۱۳۵۷ آغاز یافت اراده با لقوه و با الفعل توده‌ها ی زحمتکش مردم و عامه خلق کشور را با خود داشت و نقطه عطف بود که دور نما ی ز نده گی نو ین را برو ی تکامل جامعه عقب نگهداشته شده ما میگشود . تحو لات انقلابی آغاز شده در همه عرصه هااعم از سیاسی، اقتصاد ی، اجتماعی و فرهنگی نه تنها جوا ب منطقی به خواست های توده های وسیع مردم جامعه اعم از زنا ن و مردان بود بلکه با در هم کوبید ن دیوار های منا سبا ت فیودا لی و غیرعادلا نه اجتماعی ز مینه رشد نیرو های مولده کشو ر و تا مین آزادی های دموکرا تیک برا ی همه خلقها، اصنا ف و اقشار کشو ر را فرا هم می آورد و به رشد همه جا نبه اقتصاد ی ـ اجتماعی جامعه میدان میداد . ز نا ن افغا نستا ن که نیمی از پیکر جا معه را تشکیل میدهد ازین پیروزی با گر می و شو ر و شو ق زاید الوصف استقبا ل کردند. زیرا تحو لات در دست داشته انقلاب به شکستن زنجیر ها ی اسار ت فیودا لی و محدود ساختن بیعد التی ها ی حا کم بر ز نده گی ز نا ن بقو ت یار ی میرسا ند و

نخست از همه موانع که بر سرراه‌ز نده گی آ نا ن قرارداشت‌بتدر یج و با احتیا ط بر دا شته می شد . باپیروز ی انقلا ب به سر عت‌عرصه تعلیما ت به سطو ح‌مختلف‌گسترش‌یا فت ، زمینه های فعا لیت ها ی گسترده تو لیدی و غیر تـــو لیدی‌برا ی ز نا ن مهیا می گشت و با تطبیق پرو گرام اصلا حا ت د مـوکرا تیك ار ضی و آب ملیو نـــها خا نواده دهقا نان بی ز مین وکـم‌زمین مالك قطعا ت ز مین خود می شدند و لغو عوارض فیودالـــــی‌از قبیل سود ، سلم‌و گر وی بـر زنده‌گی بخشی از خانواده ها اثری‌مثبت بجا گذا شت . انقلاب‌ازهمان آغاز این رو ز ها در جمع پرو گرام‌های اصلا حی بنیاد ی در خطو ط اساس و ظایف انقـــلا بی ج ، ا((تا مین تساو ی حقوق ز نا ن بـا مردا ن در کلیه ز مینه‌های‌اجتماعی،اقتصادی ، سیاسی ، فر هنگی و مدنی)) را تسجیل نمود و مبارزه‌موثر بر علیه بی سواد ی‌که زنان بیشتر به آ ن گر فتار بو دنـــدردستور روز قرار گر فت آغا ز دو بار ه فعا لیت مکتب نر سنگـــــ ،ایجا د شبکه و سیع تعلیما ت‌شبانه لغو کانکو ر صنو ف هشتم ، د ردست گر فتن پرو گرا م و ســیع تعمیم سواد در سطح کشـــو ر ،تبدیل (٢٤) جوزا که روز ما د ر نا مید ه میشد به (١٧) حوت رو زهمبستگی بین المللی ز نا ن ، تعین سه ما هه ر خصتی بامعا شـــ دردورا ن ولاد ت و انفا ذ قر مـا ن شماره هفت شورای انـــقلابی به‌خاطر تساو ی حقو ق ز ن و مرد در عر صه حقو ق مد نی ،تحکیم‌روابط‌بهتر خا نواده ها و تحد ید منا ـ سبا ت غیر عادلا نه پدر سالا ر ی‌بین زن و مرد و ده ها پروا گر ام اصلا حی نمیتوا نست مورداستقبال‌زنـــــا ن کشـــو ر قـــرا رنگیرد

و این نفو س قهرا غیر فعـا ل‌نگهدا شته شده جا معه را بـــــه سیرسمگیر ی فعا ل در حیا ت‌سیاسی‌و اجتماعی جا معه فرا نخوا ند .

دگر گو نیها ی و سیع‌سیاسی،اقتصاد ی ، اجتماعی و فر هنگی‌در

سطح کشو ر اگر از سو ی به‌جامعه‌ورو ند تکا مل آ ن تحرك می‌بخشد از جانب دیگر بر خی طبـــقا ت ،محا فل و نیرو ها بدو ن شك منافع خود را در حا ل زوا ل یافتـــه وانق لاب نا گز یر ضدش‌رامی‌یافت. مبارز ه انقلا ب و ضد انقلا ب به‌صور ت طبیعی بر خی مصیبت ها رانیز تحو یل جا معه میداد کـــه‌احساس ناز ك و پر عا طفه ز نان ، بیشتر جر یحه دارمی سا خت.

ب- تحمیل جنگ اعلا ن نا شده‌ورنجهای ناشی از آن:

انقلا ب اجتما عی به مفـــهو م‌وا قعی این کلمه تحو لا ت عمیـق و بنیاد ی ، اقتصاد ی، اجتما عی‌سیاسی و فـ رهنگی را با خود دارد. پرو سه تحقق تحو لا ت اجتما عی‌منا فـــع طبقـا ت و محا فـــل را که صا حبا ن منا فع بزرگـــــ‌استثما ر ی بود ندو عاملین‌بیعدالتی های اجتماعی در جا معه محسو ب‌می شدند در معرض سو ا ل قـــرار مید هد . به همین دلیل انقـــلا ب‌ضد ش را نیز با خود دارد .

اشتبا ها ت ،لغز ش‌ها و بعضاًشتا ب زده گی های نیز گاه بـــه عنوا ن عوا مل ضمنی در تقو یت‌جبهه مخا لف نقش داشته وبها نه برا ی مخا لفین بود ه است . ولی‌آنچه مسلم است اینست که حمایت و سیع و بیدریغ تود ه هاازحاکمیت‌نو ین انقلا بی به رشد طبیعـــی پرو سه انقلا ب و سیعاً میـدا نمیداد و دشمنا ن آ ن در سطـــح دا خلی هر گز توانا ئی مقا بله باآن‌را در خود ندا شته و نمیتوا نست داشته یا شد . فقط آنگا ه که نیروهای افرا طی مخـا لف به آ غو ش ار تجا ع منطقه بخصو ص کشو رهای‌پا کستا ن و ایرا ن‌پناه برده‌و از ین مرا کز به کمك نیرو هـا ی‌ار تجا عی و امپر یا لیستی‌تربیت، تجهیز و تسلیح یا فتند وبه‌آرایش‌جد ی قوت های تخریبی دست‌زدند طبق نقشه و دستو ر حما یت‌کننده‌گان منطقو ی و بین المللی شان به شکل صدو ر ضد انقـــلا ب واردجا معه شد ه و بر علیه منا فع‌وطن، مرد م و انقلا ب قرار گر فتند .

این افرا طیو ن صادر شد ه دیگر آن مخا لفین ساده قبلی نبود ه بلکه تسلیحا ت و مشاو رین ار تجا ع وامپر یا لیز م جها نی آنها رابسوی کشو ر ما گسیل دا شته و جر ئت مقاو مت می یا فتند . با تو جه بـه این امر است که بحق میتوان گفت که ارتجاع و امپر یالیز م جها نی در واقع جنگ اعلان نا شد ه را درسیما ی همین افرا طیو ن به کشور ما صادر نمود ه در نتیجه این جنگ وو حشت آفگنی ها طی نزد یك به نه سا ل بخش عظیمی از هستی مادی و معنو ی جا معه دستخو ش بر باد ی و نا بود ی گشت و بـاتحمیل تلفا ت شد ید انسـا نی و ویرانی خانه ها راه هـــا ، پل ها، مو سسا ت دو لتی وو حشت افگنی ها در دها ت و شهر های کشو رمصئوو نیت توده های مردم بهم- خورد ه هزارا ن مادر و خواهر وطن بدا غ جگر گو شه های خود عمق مصیبت را در مد ت طولا نی احساس کرد ند . پرو سه عادی روند تکامل اجتماعی بهم خورد، آ ر ا مـــشرزنده گی کار و مبارز ۀ به خا طـر نو ساز ی جامعه د چا ر مصیبـت گشت و نیرو ها ی پرشمار انسانی با توا ن مالی جامعه صر ف جنگ و طرد تجاوزا ت ضد انقلا ب صادر شد ه گشت . نیرو های افرا طی و عقب گر ا قبل از همه دشمنـی خود را با معا ر ف و فر هنگـــك کشو ر آغا ز نهاده و در ین ز مینه چهر ه خشو نت بار خودرا دربرابر کار و زند ه گی و مبارز ه وطن پر- ستا نه و تعمیم تعلیما ت برا ی همه بخصو ص برای ز ۰نا ن کشور نشان داد. و حشت ضد انقلا ب میلیونها انسا ن دها ت و رو ستا های کشور رامجبور ساخت که به امید واهـــی با فتن سرز مین های مصئو ن ا ز مر ز های کشو ر خار ج شد ه ودرحلقه از سیم های خار دار بنـــا م کمپ های مها جرین درآن سوی مرز زندانی شو ند . این جنگ تحمیـل شد ه نه تنها هزارا ن هزار زن وطفل را آ وار ه دیار بیگا نه گا ن سا خت ، بلکـــه ملیو ن ها ز ن وطفل دهقا نا ن و همه رو ستا یا ن کشو ر را همرا ه باهـــزارا ن خا نواد ه های کو چیان میهن ما به

علت از بین رفتن مصو نیت‌زنده‌گی‌وا منیت راه ها از جر یا ن عاد ی ز نده گی بیرو ن را ند ه‌فقـــر ،تهید ستی و رنج بی پا یا ن ناشی از کشت و کشتا ر بیر حما نه درکشور بر شانه‌هاوروح حساس‌آنها سنگینی کرد . ده ها هزا ر انسان‌زخمی و معیو ب و ملیونها طفل و جوا ن و نیمه جوا ن بخصو صـــدختران میهن ما از فرا گر فتـــن تعلیم و تر بیه و سواد محـــرو م‌ماندند . خلا صه هر دردی که برسر جامعه ما وارد آمد قر یاد جـــگرسو ز مادر و خوا هر ی را بلنـــد سا خت و رو حش را به سختـــی‌شکنجه داد. تاثیرا ت نا گوا ر و رنج دهند ه این جنگـــ ز نا ن .خواهرا ن و مادرا ن شهر رانیز بی داغ نگذاشت ز یر ادفاع از وطـن‌هستی و شر ف مرد م فرز ندا ن تود ه های و سیع شهر را نیـــزیکسا ن با سا یر فرز ندان و طن به جبهه دفا ع و مقا بله با ضـــدانقلا ب فرا میخوا ند و جر یا ن جنگ نا گز یر شهید وز خمی رابجا میگذا شت و مصو نیت دا خل شهر ها هم گاه گا ه بااعـــما لسخت و حشیا نه و تکا ن دهند ه بهم خورد ه رنج برد ل مـاد ر ی‌میگذ اشت و خواهر ی را از شر ین ترین عضو فا میلش محروم میکرد.

ج- دوام مبارزه در شرایط دشوارجنگ :

آتش جنگ‌هر قدر زبا نه‌میکشید‌بهما ن انداز ه هستی بیشترما دی و معنو ی جا معه را درخود فرومی‌برد . مواد سو خت این جنگـــ تحمیلی و اعلا ن نا شد ه از زراد خا نه های ارتجا ع بین المللی با قو ت بیشتر و بیشتر تر میشد .تنها تقبیح کرد ن‌جنگ و تنفـــر نشان ادن در برابر شعله هـــا ی‌آتش جنگ دردی را دوا نمیکـــرد بلکه منا فع و طن ، مرد م و انقلاب‌ایجا ب میکرد تا صفو ف مبارز ه‌بر علیه و حشت جنگ وسیع تـــر و فشرد ه تر گردد . در این امـــر نا گز یر اشترا ك و سیع ز نا ن ودختترا ن سر سپرد ه و قـــهرما ن

کشو ر نیز به یك ضرور ت‌حیاتی‌مبد ل میشد . س.د.ز.ا (اکنو ن شورا ی ز نا ن افغا نستا ن) باکاروسیع و قابل تو جه خود ازجنبش آگا ها نه و خود انگیخته ز نا ن برعلیه ضد انق لاب استفاده برد ه با تشکل نیرو ی ز نا ن کشو رصفو ف مبارز ه ضد ار تجا عی را تقو یت و غنا بخشید . تشکل‌بیش‌ازیکصد هزا ر از خواهرا ن‌ومادران کشور دورسازمان‌زنان ، معـر فی۱۲۳٤ نفر آنها از همین طریق به ح.د.خ.ا و جود .۱٤٤٤ نفر دختر جوا ن در س.د.ج.ا ایجاد ۳٥٤ ساز ما ن محل زیست ، ۲۸شورای‌ولایتی ، ۲۸ شورا ی‌شهری ،هفتاد ویك شورای نواحی ، ٤٤۲ شورا ی‌قریه۸ شورای ولسوالی یك‌شورای علاقداری۷۸۸ شورای محل زیست(٤۱) نمونه از تلاشهای است که دراوج جنگ و شرا یط‌شوا ر ز ند ه‌گی کنو نی انجا م یافته است .

همین اکنو ن ٦٤.۹ نفرزن‌ودختر جوا ن سلاح بد ست در گر وه‌های مدافعین حماسه های فا ضله هـا،شمله ها ، را ضیه ها سنگله ها و ده ها قهرما ن ز ن کشور را بخاطرتداوم سنت مبارزا ت‌قهرما نا نه ز نا ن ادا مه میدهند .

فعا لیت های ز نا ن کشو رتنهابه امر جنگ تخصیص نیا فته‌بلکه تلا ش تو لید ی و هستی آفر ین‌ز نا ن نیز در چار چو ب شورا ی ز نا ن افغانستا ن و بیرو ن از آ ن‌نه تنها دوا م دا شته‌بل که قو ت بیشتر و پر رو ح تری نیز یا فته‌است . همین اکنو ن تحت رهبری انجمن مر کز ی ز نان‌که و ظیفه‌سمت دهی و رشد استعداد های زنا ن میهن را بدو ش دارد (٦٦)انجمن با ...۱٥ عضو در عر صه های مختلف کارهای حیاتی و تو لید ی مصر و ف کارکلکتیفی‌اند. و در خار ج از ین بخش نیز درادارات‌دو لتی نزد یك به ۱۳.. ز ن تنها در امور مختلف طبی مصر وف‌کاراند ، ۸٥ نفر استاد ، ٦۹۲ نفر

---

٤۱ ـ میر رمن شماره اسد وسنبله سال ۱۳٦٦ ه

انجنیر ۲۲۱۲۹ معلم مکتب ازبخش‌ز نا ن به و ضو ح نما یانگر ایـن واقعیت است که نبض ز نده گی‌جا معه مابر خلا ف تلا شهـــا و تصورا ت دشمنا ن و طن به قو ت‌در جهت بهسا ز ی و ا عما ر جامعه نو ین ادا مه دارد . شورا ی‌سرا سر ی ز نا ن که در ســا ل ۱۳۵۷ عضو یت فد راسیو ن بین المللی‌ز نا ن را حا صل داشت اکنو ن با ۸۳ ساز ما ن معتبر ز نا ن جـهان‌ار تبا ط صنفی و فر هنگی دارد . اگر از شمار ه ز نا ن‌نویسند ه‌شا عر و قلم بد ســت بیرو ن از ساز ما نها ی رو شنفکرا ن خـلاق‌بگذریم هم اکنو ن ۳۸۱ نفراز زنان کشو ر عضو یت اتحاد یه ژور نا لستا ن را دا شته و ۲۲ نفر دیگر از طریق انجمن نو یسند ه گـــان‌افغانستا ن به افر ینش گـــر ی مصرو ف انه .

جنگ تحمیل شده هر چند قبل‌از همه متو جه معار ف کشور بود و میخوا ست این مشعل زنده گی‌جا معه را قهرا خا مو ش سازد ولی بانهم مبارز ه و مقاو مت خلق هاوحا کمیت مردمی کشو ر تلا ش های نیرو های ظلمت پر ست‌را محدو دو نقش بر آ ب سا خته تنها د ر بخش تعلیم و تر بیه ز نا ن غیر ازمکا تب مختلط (پسر و د ختـــر) ۳۰۶ مکتب به سطو ح مختلف‌برای‌نو با وه گان کشو ر فعال‌بوده که از جمله ۹۵ با ب آ ن مکا تب‌ثانوی‌است که تو سط ۱۸۸۷ نفر معلما ن تدر یس میشو ند . شبکه کود کستا نها و شیر خوار گا ه ها بـا قو ت افزایش یافته‌چنانچـه شمارکود کستا نها تانیمه او ل سا ل ۱۳۶۶ به ۳۳۷ بـــا ب رسیده و۱۸۸۲۷ طفل در آ ن تو سط۲۱۸۳ نفر معلم تر بیت‌و پرور ش‌میشوند.نزدیك به ۳۳۰۰۰۰ ز ن در جر یا ن ده سا ل انقلاب از نعمت ســواد بهره مند شده است قانون اساسی کشور در ما ده ۱۴ ـ ۱۵ باصراحت‌اعلا ن میدارد که : ((در جمهوری افغانستا ن ز ن و مرد در تمـــا م‌عر صه های‌اقتصاد ی ، سیاسی

اجتماعی و فر هنگی حقو ق‌مساوی‌دار ند . خا نواده رکن اسا سی جا معه را تشکیل مید هد دو لت‌به منظور تا مین صحت طفل‌و مادر و تر بیه اطفا ل تدا بیر لاز م ر ااتخا ذ مینما ید .))

در شرا یطه کنو نی که سیا ست‌مصا لحه ملی ز مینه های مسا عد تـــا مـیـــن صـلـــح وآرا مش را در کشو ر پیشبینـــی میکند و امید خلق های کشو ر مابرا ی بر چیده شد ن بسترجنگ وو یرا نی قو ت یا فته و نیر وهای‌صلح دوست منطقه و جها ن نیـز نیرو ها ی جنگ افرو ز را بشدت‌نفرین میکنند دیر ی نخوا هد پایید که کبو تر صلح بسو ی دیا رجنگ‌زد ه ما پرو با ل گشود ه و خو ـ شبختی از دست رفته خواهرا نومادرا ن کشو ر باز گر دد به یقین میدانیم اگر این جنگ تحمیل شده‌نمی‌بود و جامعه‌مابجریان‌عادی تکامل خود گذا شته میشدامروزبدون‌شك‌لبخند خو شبختی بر لبا ن ملیونها ز ن کشو ر نقش می بست و لـی‌در یغا که هنو ز جنگ‌زنگـ غم و اندو ه را بر آ ن گسترد ه است .با ید گفت که در تـــا م دورا ن انقلا ب نقش بیدار کنند ه ز نا ن‌آگا ه کشو ر هم به طریق فعا لیت سیستم یا فته شورا ی ز نا ن افغا نستا ن و هم در فعالیتها ی‌انفرادی ز نا ن رو شنـــفکر با قـــو ت‌محسو ســـی بود و این امـــر د ر سطح جـــــا معـه تحرك و سیع بسود آیند ه ز نا ن افغانستا ن‌بوده است.از آنجا ئیکـه‌هر تحو ل عمیق سیاسی ، اجتماعی نیاز مند مبارز ه متشکل کلکتیفی‌وسازمان یافته است و بخش وسیع اززنا ن کشو ر امرو ز به اهمیت‌نقش خود در مبارز ه مشتر ك‌برای احقا ق حقو ق و ضرور ت سهـم‌گیر ی فعا ل شا ن در حیـــا ت سیاسی‌واجتماعی‌جامعه درعمل‌بی‌برده‌اند و نیز در سطح کشور یگا نه مر کز فعا ل و دارا ی کادر وسیع‌فعا لین برا ی تعمیم و تداو م کار رو شنگرا نه و هستی ساز هما ناشورا ی ز نا ن افغا نستا ن است لذا بر رو شنی دشواری‌کارواهمیت‌رسالت این شورا رامیتوان‌در امـر

تشکل و سو ق نیرو ی هستـــــی‌ساز ز نا ن افغانستا ن به سو ی مبارزه با همه بی عدا لتی ها ونابرابر ی های اجتماعی در ك كرد . کار و فعا لیت که تا اکنو ن در ین‌عر صه تو سط شورا هـــای ز نان انجا م شد ه با درنظر دا شـــــت‌شرایط ذ هنی جا معـــه و وضـــع اقتصاد ی ـ اجتماعی خا نواده هابزرگ و در خور ستا یش است . اما جراحا ت شد ید یکه جا معـــه‌بلا کشید ه ما از جنگ‌بر دا شته و بیش از همه ز نا ن میهن از آ ن‌متا ثر گشته اند ایجا ب میکند تا به همه نیرو دستا ن پر عا طفه واحساس صلح طلبا نه و تر قیخوا ـ ها نه همه ز نا ن میهن را بسو ی‌مر هم گزار ی‌براین‌جراحات جذ ب کرد و نیروی این نیمی از پیکر ه‌کشور را به رو ند انقلا بی جا معه در جهت انکشا ف و ترقی اجتماعی‌فرا خوا ند .

منابع و ما خذ

۱ـ ابرا هیمی ، محمد اسحـــق‌مرا گز مهم بودا ئی در افغا نستان کابل . سا ل ۱۳٦۱ ه .

۲ـ پنجشیری دستگیر ر شـــدو پیدایش سر ما یه دار ی ..... کابل نسخه تا یپی .

۳ـحبیبی ، عبدالحی ، افغـــانستا ن بعد از اسلام . دو جلد . کابل سال ۱۳۵۷ ه

٤ـ حبیبی ، عبدالحی تـــا ریخ‌مختصر افغانستا ن دو جلد. کا بل سال ۱۳٤۹ .ه

٥ـ حبیبی ، عبدالحی ، پته خزاناچا پ سو م . کابل . سال۱۳٥٤.ه

٦ـرحما نی ، ما گه ، پـــر ده‌نشینا ن سخنگو ی . کابل . سا ل ۱۳۳۱ . ه .

۷ـ شکار پوری ، ساسانکا . (کیفر زنان ذر تاریخ قدیم هنـــد) ترجمه محمد آصف فکر ت . مجله‌کهو ل شمار ه پنجم سال او ل .

۸ ـ طبری احسان . بر خـی‌بررسی ها . تجد ید چا پ . کا بل سا ل ۱۳٦۱ ه.

۹ـ غبار، میر غلام محمد، افغـانستا ن در مسیر تاریخ . کابـل . مطبعه دو لتی ۱۳٤٦ ه

۱۰ ـ کهزاد ، احمد علی . تاریخ‌قدیم افغانستا ن . در دو جلد کابل مطبعه دو لتی سا ل ۱۳۳٤ ه

۱۱ـ میر حسین شا ه، افغا نها در هند . کابل چا پ سا ل۱۳٤٥ه

۱۲ ـنوا بی ، غلا م حبیب(زن)مجمو عه مقا لات .کابل مطبعـه عسکر ی سا ل ۱۳۳۸ ه .

۱۳ ـ تالقانی ، نور الله ، ا فغانستا ن ما قبل آ ر یا ئی ها. کابل مطبعه ذوالتی ۱۳٦۱

۱٤ـ هد ی ، حسین . ز نا ن بر گزیده . کابل .

۱٥ ـسرا ج الاخبا ر افغا نیه .کلکسیو ن های سالهای مختلف .

۱٦ ـ مجله میـر من دوره اول‌و دو م (کلکسیو ن ها)

۱۷ ـاما ن النسوا ن . در سه‌جلد برا ی مکا تب رشد یه چا پ ۱۳.٤ ه.

۱۸ ـمجله کهو ل کلکسیو ن‌های‌سا لهای ۱۳٥٥ـ۱۳٥٦ ه

۱۹ ـ گذار ش تا یپی وزار ت‌تعلیم و تر بیه ده سا ل بعـد ا ز انقلاب .

۲۰ ـمجمو عه گذار شا ت مو سسا ت دو لتی و ساز ما نـها ی اجتماعی مبنی برده سال کـار درعر صه خد مت بز نا ن .

۲۱ ـ یاد داشت های شخصی .

PROPERTY OF PACKU 4162

E
3. 5.1
4 1 - 5

مطبعه دو لتی